

**O`ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O`RTA
MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

GULISTON DAVLAT UNIVERSITETI

NAZAROV O.R.

«QADIMGI DUNYO TARIXI»

Fani bo`yicha zamonaviy pedagogik texnologiya asosida yozilgan

Ma'ruza matnlari

1-mavzu: Qadimgi Misr podsholigi.

(2-soat ma'ruza.)

Asosiy savollar:

1. Misr manbashunosigi.
2. Qadimgi podsholik davrida Misr.

Tayanch ibora va tushunchalar:

"Fir'avn" soʻzining manosi.
 "Misr" nomlarining vujudga kelishi.
 "Kuyi va yuqori Misrning" birlashuvi,
 "Piramida va exromlar tarixi", "Dinastiyalarga oʻtish davri".

Mavzuda koʻrib chiqiladigan muammolar:

Misr manbashunosligi asosida hamda arxeologik yodgorliklarni oʻrganish orqali Qadimgi Misr podsholigining tarixini yoritib berish maqsadga muvofiqdir. Chunki hozirda Misr tarixiga oid yangi manba va yangi qarashlar matbuotda yoritilayotganligi hisobga olinishi zarur.

MAQSAD: Ilk davlatchilik tarixida muxim oʻrin tutgan. Misr tarixini manbalar asosida yoritib berish.

Identiv oʻquv maqsadlari:

1. Antik dunyo tarixchilari ma'lumotlarini oʻrganadi.
2. Arxeologik yodgorliklarni biladi.
3. Qadimgi podsholik davriga oʻtish mohiyatini biladi.

1-savolning bayoni:

Misr manbashunosligi deb, atalgan dastlabki savolda asosan Misr tarixini oʻrganishda tarixchi Gerodotning ma'lumotlari uning Misr boʻylab kevgan davridagi toʻplagan ma'lumotlari, jumladan Fir'avnlr toʻgʻrisida. Shuningdek, grek tarixchisi Plutarx ham ma'lumotlar bergan. Ammo ikkala tarixchi ham Misr yozuvini oʻqiy olmaganlar. Iskandar yurishi davrida koxin Marafon grek tilida Misr tarixini yozganligi toʻgʻrisida talaba tushuncha ega boʻlishi lozim. Yangi zamon tarixchilari fikrlarini aytishdan oldin Misr tarixini yoritishda muxim manbalar xisoblangan piramidalar, maqbaralar, ibodatxonalar, xaykalarga bitilgan yozuvlari tarixini oʻrganishdan boshlash kerak. Dastlabki Misr yozuvini oʻqib chiqqan frantsoʻz olimi Shampant'onne aloxida ta'kidlab oʻtish lozim. Keyingi manba 1799 yilda Banapartning Misrga yurishi vaqtida arxeolog Rozetning ishlarini, jumladan u qadimgi yozuvlarni oʻqib chiqib, "muxim yangiliklar"ni, ya'ni Makedoniyalik Ptolemey podsholik qilgan davrini aniqlaydi. Hamda u chiqargan qonunlarni ikki tilda yozilganligini bu manbalar toshga oʻyib yozilganligini birinchi boʻlib topgan. Misr tarixini oʻrganishda muxim manbalardan biri arxeologik yodgorliklar hisoblanadi.

Arxeologik yodgorliklar quyidagilardir:

1. Fiva ibodatxonasi.
2. Tutanhamon maqbarasi.
3. J.Korterning izlanishlari,
4. Asvon tugonidagi yodgorliklar.
5. Koya toshlardagi rasm yozuvlari.
6. Ayniqsa 19 yoshli kasalmand Tutanhamon maqbarasining toyilishi uning jasadi bugungi kunda saqlanmoqda, uning tarixi 3300 yilga teng.

Nazorat topshiriqlari:

1. Qadimgi Misrning dastlabki poytaxti?

- A. Punt.
 - V. Memfis.
 - S. Xatnuba.
 - D. Delta.
 - E. Nil.
2. Exnaton davriga oid qancha xujjat topilgan?
- A. 600 ta.
 - V. 350 ta.
 - S. 300 ta.
 - D. 100 ta.
 - E. 50 ta

2-savol:

Qadimgi podsholik davrida Misr.

MAQSAD: Misrda dastlabki dinastiyalarni yuzaga kelishini o'rgatishdan iborat.

Identpv o'quv maqsadlari:

1. Qadimgi podsholik yuzaga kelishini biladi.
2. Misr "nom"larini tarixini tushunib etadi.
3. Misr Fira'vnilarining boshqaruv vazifalarini tushunib etadi.

2-savoliing bayoni:

Qadimgi podsholik davrini o'rganishda avval bu davrni turtta davrga bo'lish kerak:

1. Qadimgi podsholik.
2. O'rta podsholik.
3. Yangi podsholik.
4. Keyingi podsholik.

Qadimgi podsholik davrida misr tarixining Harakterli tomonlaridan "biri bu erda keyingi paleolit davridan boshlangan, ya'ni ikki daryo oraligidan bir oz oldnnroq Misrda sulolalar davri boshlanmasdan oldin urug'doshlik munosabatlari mavjud bo'lgan, ya'ni Misrda mulkiy tabaqalanish mavjud bo'lgan. Bu biz quyidagilardan izlashimiz mumkin.

1. Idishlardagi tamgalardan.
2. Xaykalchalar.
3. Qullar tasviri.
4. Mehnat turlarining mavjudligi.

Demak, yuqoridagi ijtimoiy munosabaglardan ko'rinib turibdiki. Misrda urug' qabilachilikdan davlat tuzumiga o'tish alomatlari mavjud bo'lgan.

Davlat tuzumiga o'tish davrida oid iboralar: Senat, oqsaqol, nomarx kabi iboralarning borligi Misrda Qadimda boshqaruv ancha murakkab bosqichlarni bosib yotganligini anglab olish mumkin. Bu erda qadimgi podsholik davriga oid muxim manbalarni yoddan chiqarmaslik kerak. Masalan, Janub va yuqori Misr podsholiklari mavjud bo'lib ular o'rtasidagi kurash tavsilotlari tufayli yuqori Misr podsholigining kuchli davlat tuzumiga imkoniyatlari yuqori bo'lganligini ko'rishimiz mumkin.

Oqibatda taxminan 3000 yilda poytaxt bo'lgan Abidas podshosi Mina raxbarligida yuqori Misr podsholigi yuzaga keldi. Manbalar bo'yicha aytadigan bo'lsak, bu ikki sulola davrida Misr tarixida ilk podsholik davri nomi bilan yuritiladi.

Qariyb 200 yillik tarixini o'z ichiga olgan bu davrda Misr tarixida boshqaruv ko'p tarmoqli mansablardan iborat bo'lgan tashkilotlar orqali boshqarildi. Ilk podsholik davri xujaligini quyidagi tarmoqlarga bo'lish mumkin:

1. Texnik ekinlar.
2. Poliz ekinlari.
3. Nil tuprogining unumdorligi.

Misrda sulolalar boshqaruvi taxminan 3000 ming yil avval boshlangan ayniqsa, 3 sulola vakili Joser davri 4 sulola davri Snofru to'g'risida ularni faoliyatini o'rganish maqsadida

muvofiqdir.

Misr tarixida piramidalar qurish ayniqsa, 4 sulola davridan boshlab detsentrilizatsiya protsessi boshlandi. Ya'ni er mill. av XXII asrdan boshlab Misr bir-biri bilan urush qilib turadigan mayda davlatlarga bo'linib ketish sabab va oqibatlarini o'rganish lozim.

Nazorat topshiriqlari:

Misr firavnlari to'g'risida qaysi tarixiy ma'lumotlar bor?

A Spinazo.

V. Plutarx.

S. Gerodot.

D. Axtay.

E. Fiva.

2. Qaysi sulola davrida Misr yagona bo'lib birlashdi?

A. 3 dinastiya

V. 2 dinastiya.

S. 1 dinastiya.

D. 4 dinastiya.

E. 6 dinastiya.

3. Misr tarixini nechta manbaga bo'lib urganiladi?

A. 3 taga

V. 7 taga.

S. 6 taga.

D. 6 taga.

E. 8 taga.

4. Misr haqida ma'lumot bergan "Geografiya" asari kimning asari?

A. Strabonniki.

V. Plutarxniki.

S. F. Shamon'onniki.

D. Rozetniki.

E. Brugshaniki.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Istoriya drevnogo Vostoka Kizishina V.I. M.-1988 God.

2. Struve V. Istoriya DpeVhero Vostoka M.-1949 God.

3. Reder.D.T. Istoriya Drevnogo Mira M.-1985 God.

2-mavzu: O'rta va Yangi podshslik davrida Misr.

Ajratilgan vaqt: 4 soat ma'ruza

Asosiy savollar:

1. Misrdagi dastlabki siyosiy tarqoqlik.

2. X1-sulola davrida Misr.

3. O'rta podsholik davrida Misrning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyoti.

4. Misrga ko'chmanchilar hujumi

5. Misrning ko'shni davlatlar bilan munosabatlar.

6. Yangi podsholik davrida misr siyosiy ahvoli.

Tayanch tushuncha va iboralar:

Yozma manbalar, xalq ogzaki ijodi namunalari, Tutmos III an'anlari, dinastiyalar, nomlar, exromlar, El-amarna manzilgoxi, Misr piramidalarini tarixi.

Mavzuda ko'rib chiqiladigan muammolar:

O'rta va Yangi podsholik davrida yuz bergan siyosiy tarqoqlikning sabab va oqibatlarini manbalar asosida yoritib berish masalasi IX –XI sulolalar davrida voqealar tavsiloti asosida yoritib berilishi

zarur.

1-savol -Misrdagi dastlabki siyosiy tarqoqlik.

MAQSAD: V-VI dinastiyalar davriga kelib Misrda yuzaga kelgan siyosiy xolatlarni ya'ni qadimgi podsholik davrining tugash jarayonlarining moxiyatini ko`rsatib berishdan iborat.

Identiv o`quv maqsadlari:

1. Siyosiy tarqoqlikning moxiyati nimada edi.
2. Siyosiy tarqoqlik davrida sulolalar munosabati.
3. O`rta podsholikka o`tishni shart-sharoitlari qanday bo`lishini biladi.

1-savolning bayoni:

Ushbu savolni yoritishda oldingi mavzuda tupik yoritib berilgan qadimgi Misr mavzusidagi tarixiy jarayonlarni to`ldirgan xolda Misrning O`rta podsholik davriga o`tish jarayonini taxlil qilib chiqishimiz lozim. Demak oldingi mavzuda bayon etilgan hamda salkam ikki asrni o`z ichiga olgan Misrda siyosiy tarqoqlikni ya'ni XXIII-XXI asrlarni o`z ichiga olgan davr hisoblanadi. Bu siyosiy tarqoqlik davrida Misrda deyarli qishloq xo`jalik sistemasi, siyosiy boshqaruv to`liq izdan chiqqanligi bilan Harakterlanadi. Ayniqsa Qadimgi podsholik davrining poytaxti xisoblangan Memfis to`liq inqirozga yuz to`tdi. Aniqroq qilib aytadigan bo`lsak Qadimgi podsholik davri sulolaridan bo`lgan sakkizinchi sulola vakillari mamlakatni boshqara olmay qoldilar. Natijada Misrda siyosiy kurash jarayoni boshlandi. Bu siyosiy kurash jarayonida mamlakatning yuqori qismida joylashgan Gerekleopol va mamlakatni janubida jolashgan Fiva o`rtasida jang boshlanib ketdi. Har ikkala sulolalar ham o`z kurashishlari bilan Harakatlarini boshlab yubordilar. Bu vaqtda yuqori Misrda faoliyat ko`rsatgan IX-X sulolalar xukmronligi davrida Gerekleopol boshqaruvini ko`p o`lkalar tan olganligi ma`lum. Ayniqsa yuqori Misr podsholaridan hisoblangan podsho Axton III va uning merosxuriga yozgan nasixatnomasi saqlanib qolgan. Unda aytilishicha amaldorlarni himoya qilinishi va oddiy xalq esa buning aksi ekanligini ko`rish mumkin. Har ikkala sulola davrida Misr mayda nomlarga bo`linib ketgan edi. Bu Misrning siyosiy tarqoqlik davrini boshdan kechirayotganligidan darak beradigan masalalar hisoblanadi.

Nazorat topshiriqlari:

1. Xufu piramidasi kaysi dinastiya davrida qurilgan?
A. III - dinastiya davrida.
V. II - dinastiya.
S- IV - dinastiya.
D. VI - dinastiya.
E. VIII - dinastiya.
2. IV - dinastiya asoschisini ko`rsating?
A. Amenomxet.
V. Xetshensut.
S. Gerodot.
D. AxtonSh
E. Snofru.
3. Siyosiy tarqoqlik kaysi dinastiya davridan boshlanganligini aniklang

2-savol: XI - sulola davrida Misr.

MAQSAD: Mamlakatning yuqori va janubida joylashgan sulolalar kurashi moxiyati va oqibatlarini ochib berish.

Identiv o`quv maqsadlari:

1. Gerakleopol o`lkasining siyosiy xolatini biladi.
2. Ko`chmanchilar hujumining oqibatlari natijasini anglab etadi.
3. Umum Misr podsholigi uchun kurash qanday kechganligini gushunadn.

2-savolning bayoni:

Mamlakat janubida faoliyat ko'rsatayotgan 8 ta nomlarga bo'linib ketgan hamda XI-sulola nomi bilan xukmronlik kilayotgan poytaxti Fiva bo'lgan janubliklar yagona xukmronlik uchun yuqori Misrliliklar bilan tuknashishga majbur bo'ldilar.

X-XI sulolalar o'rtasidagi tuknashuvdan sung XI - sulola vakillari g'olib chiqdilar. Demak XI - sulolalar vakillari mamlakatni birlashtirgan Fivaliklar xukmronligi boshlandi. Dastlabki Fivaning podshosining nomi Mentuxatep bo'lib, ana shu davrdan boshlab taxminan 2050-1700 yillarni o'z ichiga olgan X 1-X III - sulolar o'z ichiga olgan o'rta podsholik davri boshlanadi.

Nazorat topshiriqlari:

1. Misr tarixi nechta davrga bo'linadi?

A. 2 ta.

V. 3 ta.

S. 8 ta.

D. 4 ta.

B. 6 ta.

2. Misrning nomlar(o'lkalar)ga bo'linib ketishi kaysi davrni o'z ichiga oladi?

A. 2200 y.

V.2600 y.

S.2400 y.

D. 2500 y.

E. 1000 y.

3. O'rta podsholik davri necha asr davom etganligini aniklang.

3-savol: O'rta podsholik davrida Misrning ijtimoiy-iktisodiy tarakkiyoti.

MAQSAD: X1-X11 sulolalar davrida Misr ijtimoiy-iktisodiy ichki imkoniyatlarini to'la-to'kis ochib berilishi maqsad qilib kuyilgan.

Identiyav o'quv maqsadlari:

1. Yangi sulola davrida Misr iqtisodiy ahvolini biladi.

2. Qishloq xo'jaligini rivojlanish imkoniyatlarini anglab oladi.

3. ShaHarlarni bunyod etilishi qanday xolatda ekanligini aniqlaydi.

4. Misr taraqqiyotidagi muxim o'rin tutgan sohalariga baxo beradi

5. Bronza davri taraqqiyoti qanday ekanligini talaba anglaydi

6. Misrning ichki va tashki savdodagi xolatlarni tushunadi.

3-savolning bayoni:

Ushbu mavzuni yoritishda Misrni ichki imkoniyatlarini ko'rsatib o'tishdan boshlash kerak ayniqsa ishchi kuchi unumdor erlarni birinchi, bronza xayotga tadbik etilishi oqibatida o'rta podsholik davrida ma'lum darajada rivojlandi. Misrni ijtimoiy-ikgisodiy rivojlanishidagi mis kurollarni paydo bo'lishi muxim o'rin to'tishi ayniqsa mne kurollar, pluglar qul tegirmoni, shisha buyumlar o'z ahamiyati bilan Misr tarixida muxim o'rin tutadi. Misrni ichki va tashki savdosini aloxida kurib o'tishimiz kerak. Shu davrda Misrliliklar Krim o'lkasi bilan savdosi ayniqsa bu davrda Misrga nakshinkor sopol buyumlar va boshqa zebu-ziynatlar keltirilgan. Osiyo mamlakatlaridan kumush va kumush maxsulotlari keltirildi natijada ishlab chikarish hamda savdoni o'sishi tufayli ayirboshlash kuchaydi hamda mulkiy tabaqalanish yuzaga keldi.

Fuqarolar o'rtasida mulkiy tabaqalanish tu tarika yuzaga keldi: Sababi o'rta Misrliliklar ham o'z qullariga ega bo'lishgan yozma manbalarda aytilishicha oddiy zargarlar ham o'zlari haqida ma'lumotlar koldirishgan. O'rta podsholik davrida o'rta tabaqa vakillari ham zodogonlar darajasiga kutarildi. Ikkinchi tomondan qashshoqdashgan toifa vakillari yuzaga keldi. "Podsho qullari" nomi bilan yuritildi ularni toifalash paytda bu terminga e'tibor berganda "Podsho qullari" oddiy qullardan fark qilgani ishlab chikarish vaktlari qullar ishlash evaziga ozik-ovkach olishgan. Misr tarixida ijtimoiy-iktisodiy tarakkiyot keyingi sulolalar davrida ham shu tarika rivojlanib bordi. Natijada

qullarni endi xadya etish darajassha olib
Maqsadlarda foydalanishgalar

kelindi va ulardan turli

Nazorat tonshiriqlari:

1. O`rta podsholik davrida qurilgan yangi poytaxt shaharni anikqlang.
2. Misrning shimoliy-sharqidagi savdosi qaysi shahar edi?

A. Gezar.
V. Suriya.
S. Bibl.
D. Nubiya.
E. Kizil dengiz.
3. "Xelud-Nesud" iborasining ma'nosini toping?
A. Kurgon.
V. Zodogon.
S. Podsho.
D. Saroy amaldorlari.
E. Fir'avn qo`riqchisi,

4-savol: Misrga ko`chmanchilar hujumi.

MAQSAD: XII - sulola vakillarining Misrda tutgan o`rni siyosiy tushkunlik yuzaga kelishi oqibatlarini va ko`chmanchilar hujumini ko`rsatish.

Identiv o`quv maqsadlari:

1. Quldorlik munosabatlarini qanday xolatda ekanini talaba biladi.
2. Qishloq jamoasining tabaqalinishiga izox beradi.
3. Qullar ko`zgoni va Nil vodiysiga ko`chmanchilar hujumini anglaydi.

4-savoliing bayoni:

O`rta podsholikni yaxshi rivojlangan davri asosan 12 - sulola davriga to`g`ri keladi. Ya'ni bu davr 2000-1880 yillarni o`z ichiga oladi. 12 - sulola vakillaridan bo`lgan Senusert III mamlakatni mustaxkamladi. Ichki nizolarni bartaraf etdi. Bu davr podsholari boylik orttirish MAQSADida ikki o`lkalarga yurish ham kilishgan. Jumladan. Fir'avn Senusert III davrida Falastin o`lkasiga ammo manbalardagi ma'lumotlarga kurch fir'avnlar o`zlaricha mustaqil fikr yuritish darajasida bulmaganlar. Buni biz o`lkan xazinadan erkin ravishda mablag sarflash imkoniga ega bulmaganliklaridan ko`rish mumkin. Chunki bu davrda qurilgan imorat va piramidalar oddiy toshlardan hamda murakkab qilib qurilmagan. Bu davrda Misrda ko`plab qullar ko`zgonlari bo`lib o`tgan. Jumladan, tarixiy manbalarda kayd etilmagan bo`lsada badiiy adabiyot yodgorligi butun Ipuser so`z nomli 13 - sulola davridagi qullar ko`zgoni to`g`risida ma'lumotlar mavjud.

Va nixoyat Misr tarixida aloxida o`rin tutgan ko`chmanchilar hujumi davri taxminan 1700 yildan boshlab o`lkaga ko`chmanchi giksoslar ular asosan Falastin Suriya cho`llaridai kirib kelishgan, ular Misrga kirib kelib Harbiy-ma'muriy boshqaruvni yo`q kildilar. Giksoslar Misrga boshqaruv til va madaniyatni o`zlari bilai olib kelganlar. Balki Misrnikini o`zlashtirganlar. Fakat ular Harbiy kurollarni o`zlari bilan olib kelganlar. Giksoklar o`zlariga mustaqil Avaris shaxrini qurdilar. Shu erdan turib, Misrni boshqardilar hamda kolgan misr erlaridan xiroj olganlar. Giksoslar faoliyatida Misrda taxminan yuz yilgacha davom etgan bo`lib, 21 asrdan boshlab. giksoslarga karshi kurash boshlandi. 27 sulolal vakili Sekenenro boshchiligida boshlangan ammo gekoslarni mamlakatdan xaydab chikarilishi Fiva podshosi Yaxmos bilan boglikdir.

Shu davrdan e'tiboran Misr tarixida besh asrdan ko`prok taxminan 1584-1071 yillarni o`z ichiga olgan, yangi podsholik davri boshlangan.

Nazorat topshiriqlari:

1. Mamlakatda ijtimoiy-itisodiy ziddiyatlar.
2. Xalq ko`zgonlarining bo`lib o`tishi.

3. Misr ko`chmanchi lar ta'sirida kolishning tub moxiyati.
4. Misr ko`chmanchilari ta'sirida kolishning tub moxiyati.
5. Giksoslarning misrdagi boshqaruv tartiblari.

5-asosiy savol :

Misrni ko`shni davlatlar bilan munosabatlari.

MAQSAD: Qadimgi podsholik davrida misrdagi xo`jalik xayoti va tashki faoliyat masalalari ko`rsatib utilishi lozim.

Identiv o`quv maqsadlari:

1. Qishloq xujaligining rivojlanishi jarayoni.
2. Ko`shni davlatlar bilan savdo alokalari MAQSADi.
3. Diniy isloxatlarning o`tkazilish moxiyatini talaba tushunib etadi.

5-asosiy savol bayoni:

Yangi podsholik davrida boshlab ya'ni ko`chmanchi geksoslar ustidan galabadan sung misr tarixida 5 asr davom etgan yangi podsholik davri boshlandi. Shu davrdan boshlab misrni ko`shni davlatlar alokalari ancha yazshilandi. Ayniqsa iksodiy sohadagi ishlarnn oladigan bo`lsak, mis kurollarini takomilashuvi uni ishlachish va ustirshi masalasn mis maxsulotlari asosan Kichik Osiyodan kechikrildi. Natijada ichki va tashki savdo ma'lum darajada ortib bordi. Mamlakatlar urgasiidagi munosabatlarni, ayniqsa savdo munosabatlarni ortishida qullarni roli bekiyos baland bo`lgan. Erlarni taksimlanishi hamda uning ichki tartiblari barcha o`lkalarda bo`lgann kabi sinfiy Harakterga ega bo`lgan. Istilochilik va savdo-sotikning tezlashuvi mulkiy tabaqalanishga hamda Misr podsholarining ko`plab yurtlarga boylik orttirish MAQSADida qilgan istilochilik yurishlarini aytib utnshimiz mumkin.

Ayniqsa, ayol podsho xisoblangan Xatshepsut davrida xlrbiy yurishlar deyarlibulmagan. Aksincha savdo munosabatlari ko`shni davlatlar bilan doimiy bo`lib turgan, jumladan Punt o`lkasi bilan savdo kilingan u erdan kurilish matsriallar^ va kimmatbaxo buyumlar olib kelingan.

Kolgan Misr Fir'anvlari Tutmos III va uning vorisi Amenxotep 3 davrlari ta ko`plab o`lkalarga istilochilik yurishlari kilingan. Va nixoyat Misrnn siysiy birlashuvida muxim jarayon xisoblangan Amenxotep IV davrida diniy isloxatlar ham misr tarixida o`z o`rniga ega. U Exnaton nomi bilan siyyosat yurgizib. mahalliy xudolar)ga e'tikod kilishni taqiqlab kuydi. Va Misrni siyosiy birlashuviga Harakat kildi. Keyingi vokealar tafsiloti shundan iboratki. Urushlar tufayli Misr Xetg bilan munosabatla Ramzes II ning Xettlar bilan olib borgan urushi tufayli munosaoati emonlashdi. Ramzesning ulimidan sung mamlakatda sinfiy kurash keskinlashdi.

Misrga yana ko`chmanchilar hujumi kayta boshlandi. Ammo hujumlarni kaytarishini iloji yo`q edi.

Nazorat tonshiriklari:

1. 1280 yilda misr tarixida qanday vokea yuz berdi?.
 - A. Nubiya davlati bilan urush bo`ldi.
 - V. Nil to`liq o`zlashtirildi.
 - S. Misr-Xett shartnomasi to`zildi.
 - D. Yangi podsholik davri boshlandi.
 - E. Diniy isloxat o`tkazildi.
2. Misrda yangi podsholik kachon tugadi?.
 - A. 11 asrda.
 - V. 13 asrda.
 - S.10 asrda.
 - D. 5 asrda.
 - E. 12 asrda.

6-asosii savol: Yangi podsholik davrida Misrning siysiy axvoli.

MAQSAD: Misrdagi sinfiy munosabatlarning rivojlanishi chet elliklarning hujumi va ularning oqibatlaridamda Misrning yuksalish voqealari ko'rsatib beriladi.

Identiv o'quv maqsadlari:

1. So'ngi podsholik davrida siyosiy tarqoqlik kuchaygan edi.
2. Misr ko'chmanchi qabilalar qulida edi.
3. Misr mayda davlatlarga bo'linib ketishini tushunib etadi.

6-savol bayoni:

So'ngi podsholik davrida Misrda siyosiy tarqoqlik kuchaygan bo'lib. Ruxoniylar boshqaruvda yagona xukmronlik kilish uchun o'zlari boshqaruvni sulolaviy tarzda davom etkazmokchi bo'ldilar. Bundan tashkari ruxoniylar chet ellik yollanma kuchlar yordamidn ularga turli lavozimlarni takdim etib, mamlakatni boshqardilar. 10 asrdan e'tiboran Liviyaliklardan xisoblangan Shishonka o'z kushinlari bilan Misrga kelib 22 sulolani boshqaruviga asos soldilar. Keyingi 23-24 sulolar davrida Misr yana mayda davlatlarga bo'linib ketdi. Mamlakat iktisodi ogirlashdi. Bundan foydalangan Efiopiyaliklar 8-7 asrlarda podsho Pianxi davrida xokimiyatga keldilar va mamlakatni boshqardilar.

.Pekin Efiopiyaliklar boshqaruvi davrida Misrda Ossurlar istilosi 'am bo'lgan. 8 asrda Har ikkala davlat o'rtasidagi kelishmovchilik bo'lib turardi. Bundan shimoliy Misrliklar ya'ni Sais vakillari foydalanib, xokimiyatni qulga oldilar. Psammetix 7 asrda Ossurlarning axvolining ogirligidan foydalanib mamlakatdan ularni kuvib chiqdi va 26 sulolaga asos soldildar.

Psammetix misr iktisodiyotini kayta tikladi. Aniksa uning ugli Nexo davrida Old Osiyoga hujumlar kildi. Lekin imkoniyat etarli emas edi. 559 yilsh galyondan sung, Misrda davlat tuntarishi yuz berishi sarkardalardan bo'lgan Yaxmos 1Ixokimiyatni qulga oldi. Oradan biroz utgachch, 525 yili Osiyoning kuchli davlati bo'lgan Eronliklar Pelusiya jjangidan sung Misrni

egalladilar va misr o'z musta k illinii' yo'qotdi.

Nazorat tonshiriklari:

1. Mashxur Tutanhamon makbarasini topgan ingliz arxeologini toping?

A. Karter.

V. A. Turaev.

S. Piatrovskiy.

D. Bresmed.

E. Shampolon.

2. Misrga kachon Eronliklar bostirib kirdilar?

A. Er.avv. 525.

V. Er.avv.625

S. Er.avv. 630-

D. Er.avv. 486

E. Er.avv. 490

Foydalanilgan adabiyuotlar ro'xati:

1. Istoriya drevnogo Vostoka Kizishina V.I. M.-1988 God.
2. Struve V. Istoriya Drevnogo Vostoka M.-1949 God.
3. Reder.D.T.Istoriya Drevnogo Mira M.-1985 God.

3-mavzu : Qadimgi Misr madaniyati

(2-soat ma'ruza)

Asosiy savol:

1. Kishilik jamiyatining ilk madaniyat markazi Misrdir. (Din, san'at, adabiyot, . xaykaltaroshlik, yozuv, dunyoviy bilimlar).

Tayanch tushuncha va iboralar:

Amon, aton xudolari, Isida, Xor tot, Saxmet, xotxor, Sia, Xnum xudolari, diniy isloxotlar, Kopte yozuvi, Ipuser so`zi, sinuxeta estaliklari, exromlar, oy kalendarlar.

Mavzuda ko`rib chiqiladigan muammolar:

Kishilik jamiyatining ilk qadamjolaridan hisoblangan Misr tarixi va madaniyatini manbalar asosida va ularni taqdiri bo'yicha keltirilgan hulosalarni qayta o'rganish masalasi dolzarbligi muxim ahamiyat kasb etadi.

MAQSAD: Qadimgi Misr madaniya-i nafakat Yakin sharkda balki jakon siviliz.hiyasidatutgano`rniniko`rsatibberi.i.

Identiv o`quv maqsadlari;

1. Madaniyatning yuzaga kelish shakllarini biladi.
2. Misr dinlari, diniy isloxotining moxiyatini tushunib eta oladi.
3. Misr san'ati hamda adabi tining moxiyatini anglab etadi.

1-savolning bayoni:

Qadimgi Misr kishilik madaniyatining eng Qadimgi markazlaridan biri hisoblanadi. Qadimgi Misrliklar bundan 6-7 ming yillar muqaddam jaxonda birinchilardan yuksak madaniyat yaratgan Nil tufayli Misr erlarin 1 unumdorligini Qadimgi zamonlardanok kidilarning sun'iy sugorish tamoklari kanallar, tugonlar, dambalar, mushang, shaduf va charxplaklarning kashf etib, ulardach foydalanishdir. Misrliklar Qadim zamonlardan oq loydan, sopoldan buyumlar yasashgan Miloddan avval 6-9 ming yilliklardayoq dunyodagi eng qadimgi yozuvlar, dastlabki ilmiy bilimlar, ko`pol bo`lgan.

Usha davr talabidan kelib chikib, xat yozuvga extiyoj kuchaygan Qadimgi Misr yozuvining shaklpanishi miloddan avval 4 ming yillikka to`g`ri keladi Misrliklarning eng Qadimgi yozuvlari rasmlar shaklida bo`lib, ierogliflar deb atalgan. Bu yozuv 750 taga yakin belgi rasmlar Misrliklar yozish uchun dastlab tosh, sopol buyumlar va boshqalardai foydalanganlar. Misrda raks juda erta tarakkiy etgan. Uyin va raks Qadimgi Misr san'atining ajralmas kismi edi.

Misrda drama ham opera ham tashkil topgan. Ibodatxonalarda diniy dramalar kuyilgan. Xususan, teatrlarda "Osirisning o`limi" va «Qayta tirilish" ko`rsatilgan, Qadimgi Misr adabiyoti bundan 706 ming yil ilgari vujudga kelgan. O`rta podsholik davrida adabiyot juda yuksalgan. Masalan: «Xalokatga uchragan kema" haqida xikoya, "Senuxet" xikoyasi kabi ajoyib ertaklarni yaratganlar.

Misrda xaykaltaroshlik va rassomlik rivoj topgan. Misr xaykaltaroshlari Fir'avn, amaldor, malika ruxoniylar. mirzalar va oddiy kishilarning xaykal lari toshdan uyib ishlaganlar. Bu jixatdan amaldor Rexenin, Mirzo, iodshoga tanish neferet, fir'avn, Amenemxet Tutanhamon, shuningdek, Ramzes 5 larning ayniqsa diqqatga sozovordir.

Adabiyot. Kadimgi Misrliklar bizga xalq ertaklari va xaqikiy vokealardan iborat juda ko`p badiy adbiyot asarlarini bizga koldirgan. Masalan xalokatga maxkum shaxzoda xaqida ertak to`g`ri bilan egri haqida ertak va.x.larni aytib utishimiz lozim.

Nazorat toshiriqlari:

1. Xeopis dakbarasi haqida so`zlab bering?
2. Misrda piramidalarning kurilishining MAQSAD va vazifalarini aytib bering?.
3. Misr madaniyati bilan ikki daryo orasi o`rtasidagi madaniyatining bog`liqlik tomonlarini ko`rsatib bering?

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. ISTORIYA Dpevhero Vostoka Kuzimina V.I. M.-1988 God.
2. Struve V. Istoriya Dpevhero Vostoka M.-1949 God.
3. Reder.D.T. Istoriya Dpevhero Mira M. -1985 God.

4-mavzu: Qadimgi Mesopotamiya.**(Akkad va Shumer davlati).**

(4 soat ma'ruza)

Asosiy savollar:

1. Mesopotamiya manbashunosligi.
2. Shummer shaHar davlatlarini yuzaga kelishi.
3. Shummer - Akkad podsholigi.
4. Mesopotamiya madaniyati.

Mavzu buyicha tayanch tushcha va iboralar:

Yuridik xujjatlar, diplomatik xujjatlar, o'qitish sistemasi, dinastiyalar davri, en, ensi, lugal, Gilgamesh afsonasi. III - Ur dinastiyasi.

Mavzuda ko'rib chiqiladigan muammolar:

Jahon sivilizatsiyaning markazlaridan hisoblangan Mesopotamiya tarixi Old Osiyodagi kishilik jamiyatining paydo bo'lishidagi ta'sir doirasini o'rganib chiqish asosiy muammolardan biri hisoblanadi chunki Shumer, Akkad davlatining tarixi unga misold bo'lishi tahlil qilib chiqiladi.

1-savol: Mesopotamiya manbashunosligi.

MAQSAD: Ikkidaryo oralig' xalqlari tarixini o'rganishda manbalar ahamiyatini tushuntirish.

Identiv o'quv maqsadlari:

1. Antik dunyo mabalarini tushunib etadi.
2. Dastlabki davlatlarni yuzaga kelish mexanizmini biladi.

1-savolning basni:

Mesopotamiya xalqi voha va tog' oldi rayonlarida yashashgan bo'lib, neolit davriga kelib, o'lka rivojlandi. Bu davr tarixini ochib beradigan yozuv paydo bulgunga qadar mavjud madaniyat o'choqlari, Xassun va Xalaf manzilgoxlarini ayti o'tish lozim, Bu xalqlar tarixini ochib berishga 5 ming yillik oxiri, 4 ming yillikda anchya rivojlangan El-Ubayda manzilgoxi mumkin Shummerliklar davri manzilgoxi bo'lishi mumkin. Chunki Shummerliklarni kelib chiqishi xozirgacha muloxazalarga boy.

Mesopotamiyaning Shimoliy kismiga sharqiy Semit qabilalari urnashdilar hamda ular 3 ming yillikka kelib butun mesopotamiyaga yoyildilar va Shumer tili va adabiyoti Akkadliklar ta'sirida o'z ahamiyatini yo'qotdi. Mesopotamiyaga Garbiy Semit qabilalari Amorey qabilalari, Xurritlar va boshqa qabilalarni kirib kelishi kuzatiladi. Mesopotamiya tarixini o'rganishda ayniqsa xo'jalik xujjatlari qulchilik maxsulot turlari, loy taxtachalarga yozilgan 3 ming yillikka oid Jamded nasr manzilgoxini aloxida ta'kidlash kerak.

Shuningdek yuridik xujjatlari Shulgi konunlari, Larsa - Issim konunlari. Hamurappi konunlari Mesopotamiya tarixini yoritishga xizmat qiladi. Diplomatik xujjatlar: Mesopotamiyaning Vavilon, Mari, Suriya, Finikiya knyazliklari bilam umumiy yozishmalari kayd etilgan. Misol: 23 asrda Akkad podshosi Naram Suen bilap Elam podshosi o'rtasidagi shartnoma nusxalari mavjud. Mesopotamiya tarixini o'rganishda ingliz olimi G. Leyyard, 4)rantso'z A. Parro va sobik ittifok olimlari V. Shleyko, V. Struve. B. Turaevlarning ilmiy ishlarini aytib o'tish lozim.

Nazorat topshiriqlari.

1. Mesopotamiya tarixini kaysi grek tarixchilari yoritib bergan?
2. Shul i va Hamurappi konunlarini umumiy uxshashliklarini so'zlab berish .

2-savol:

Shummer shaHar davlatlarini yuzaga kelishi.

MAQSAD: Manbalar asosida Shummer shaHar davlatlarining siyosiyg' -iktisodiy va ijtimoiy jarayonlarini ochib berish.

Identiv o`quv maqsadlari:

1. 7 ming yillikka oid manbalar mohiyatini biladi.
2. Dastlabki shaHar davlatlarini sabablarini biladi.

2-savolning bayoni:

Neolit davridan ayniqsa 7 ming yillikdai keyin axolinnng joylashuvi tarixini ochib berishda Jarmo madaniyati muxim rol o`ynaydi. 6 ming yillikninish oxiri 5 ming yillikning boshlarida Mesopotamiya ga turli xalqlarning kelishi kuzatiladi. Ular asosan chorvachilik dexkonchilik oilan shugullanishgan. Buni Oiz Xassun, Tel-Xalaf manzilgoxlaridan bilib olamiz. Bu manzilgoxlar qishloq xujaligi, dastlabki dinlarning paydo bo`lishi to`g`risida muxim ma'lumotlarni beradi-Bu erdan Har-xil ayol xaykalchalari topilgan. Mesopotamiyaning eng Qadimgi shaHar-davlatlariga asosan Ered, Ur, Urug` shaHarlarini misol keltirishimiz mumkip.

Shu vaktan boshlab sugorma dexkonchilik, xunarmandchilik ayniqsa sopolchilik rang-barang bo`lganligi bunga misol bo`ladi. Axoli punktlarining kegayishi ma'muriy boshqaruv, yuzaga kelganligidan dalolat beradn. Mesopogamiyanish- jang`bida dastlabki etnik guruxlar paydo bo`ldi, jumladan Shummerliklar ham. Va nixoyat 3 ming yillikda Akkadliklar, Xurritlar, Shumerliklaristikomat qilgan. Ularning joylashuvi va o`zaro mnosabati tufayli dastlabki shaHarlar yuzaga keldi. Masalan:

Ashshur, Mari, Nineviya. Shu davrdan ya'ni 3 ming yillikning 1 - yarmidan Shu merli k. 1ar joylashgan janubiy o`lkalarda dastlabki Ered, Ur. Larsa. Urug`, Lagash, Umma vr. Kish kabi shaHar davlatlari shumerliklar nomi bilan paydo bo`ldi. Bu Shemur shaHar -davlatlari Har tomonlama rivojlangan edi. Bu rivojlanish Suriya. Kavkazorti. Epchn hamda Fors ko`rfazi bilan bo`lib turgan doimiy alokalar tufayli deyishimiz mumksh;

Shumer-shaHar davlatlar tarixini uch davrga bo`lamiz:

1. - XXUSh-XXUI davrlar (Kish davlatining yuzaga kelishi).
2. - XXUN-XXUIasrlar (Gilgamesh xalq og`zaki ijodi).
3. - XXU-XX1U asrlar (1-Ur dinastiyasi davri).

Nazorat topshiriqlari:

1. Podsho Urunimgina necha yil podsholik qilgan?
A. 12 yil.
V. 6 yil.
S. 8 yil.
D. 3,6 yil.
E. To`g`ri javob yo`q.
2. Shumerliklarda tamkar so`zi qanday ma'noni anglatadi.

3-savol: Shummer - g`kkad podsholigi.

MAQSAD: Akkad podsholigini kuchayishi natijasida yuzaga kelgai siyosiy jarasnlr umumlashtirib Shumer-Akkad podsholigi tarixini yoritish kerak.

Identiv uquv maqsadlari:

1. Kudratli Akkad podsholigini yuzaga kelish sabablarini galaba tushupib etadi.
2. Shumer-Akkad podsholigi davrida Sargon faoliyati bilan boglik davrni to`liq tahlil kila oladi.
3. Shumer-Akkad podsholigidagi siyosiy tushkunlik sabablarini yoritib bera oladi.

3-savolning bayoni:

Akkad podsholigi asoschilaridan biri xisoblangan Sargon faoliyatiyati kizikarli malu.motlr rkali ayniqsa uning Kish podshosi Lugalzagesni istilo qiladi, Natijada Akkad xukmronligi urnatiladi. U ko`pgina Shumer davlatlari jumladan. Ur, Umma, Pagashni zo`r kiyinchiliklr bilan engib o`ziing 55 yillik xukmronlik davrida Old Osiyoning kudratli davlatiga asos soladi. Kudratli davlat bunsd `ilgan schi mamlakat iktisodiyotini rivojlantirish uchun ibratli ishlar ayniqsa qishloq xujaligidagi sohasida, xunarmandchilik hamda savdo sotikda edi.

Akkadning siyosiy rivojlanishi 24-23 asrlarda ancha murakkablashdi jumladan Kudratli

podsholik Sharrum vujudga keltirildi. Ammo Sargon faoliyati tugagidan sung knyazliklar o`rtasida oqsoqollar o`rtasida jang ketib podsholik bir qancha viloyatlarida bo`linib ketdi. Shumerliklar asta-sekin Sargondan keyin ayniqsa Ramush davrida ochiqdan-ochiq kurashga o`tdilar. Masalan: Umma, Adoba va Lagash ensilari kapik karshilik ko`rsatdi. Tengsiz kurashdan sung Akkadliklar yana boshqaruvni o`z qullariga oldilar. Shumerliklarni karshiligi keyingi davrlarda davom etdi. Ammo kuchli Akkad podsholaridan xisoblangan Noram-Suen kuchli siyosat yurgizib ayniqsa Elbaga, Elamga. Fors ko`rfaziga yurishlar qilib kudratli davlat barpo eti. Ammo Noram-Suen faoliyatining oxirgi yillaridan exrom vakillari bilan munosabati yomonlashib, o`zaro kurash boshlandi. Suv tarmoqlari vayron bo`ldi. Bu vaktida sharkdan mesopotamiyaga kugi qabilalari bostiri kirish kuzatiladi.

Shumer-Akkad podsholigining keyingi davri ko`chmanchilarni xaydab chikarilshi Sh-Ur dinastiyasi davrida Shumer Akkad podsholigi iktisodiy-siyosiy yutuqlarga erishdi. Ayniqsa Sh-Ur dinastiyasi davrida Shulgi boshqaruvi mamlakatning obru e'tiboridan tashkari ruxoniylik podshoga buysunadigan darajaga etdi. Podsho cheklanmagan xokimiyat egasi bo`ldi. Ammo amorey kabnlalarining kirib kelishi bilan bu kudratli davlat tanazzul ga yuz tuta boshlaydi va ayrim podsholiklarga bo`linib kstadi.

Nazorat topshiriqlari:

1. Gutiy qabilasining raxbari va asoschisini aniklang.
2. Gutiy qabilasi kaysi yilda maglubiyatga uchraganligini so`zlab unga izox berish.

4-savol: Mesopotamiya madaniyati.

MAQSAD: Jaxon sivilizatsiyasining markazlaridan xisoblangan Mesopotamiya madaniyatining eng muxim tomonlarini ochib berish ko`zdatutilgan.

Identiv o`quv maqsadlari:

1. Mesopotamiya madaniyatida Shumer o`rmini tushunib etadi.
2. Mesopotamiya yozuvlari tarixini terminlar asosida txlil qiladi.

4-savolping bayoni:

Jahon sivilizatsiyasining markazlaridan xisoblangan Mesopotamiya o`zok vakt xtto asrimizning boshlarida ham o`z ahamiyatini yo`qotgan emas. Ayniqsa Mesopotamiya madaniyatida muxim o`rin tutgan Saxo 4-3 mingyillikda paydo bo`lgan yozuvlardir. Shumer giktorga fin yozuvi bo`lib, uning tarixi taxminan. 3200 yillikka ega lskin piktog`rafiya xali yozuv emas fakat u ma'lumot berish va eslashga yordam beradigan belgilar edi xolos. Piktog`rafiyadan zuvgga o`tish davrida rasmlar bor edi. masalan so`zlarni nfodolovchi "udu" chorva ma'nosini bergan. Fakatgina 24 asrga kelib bizga ma'lum oddiy Shumer yozuvlari paydo bo`ldi. Shunday qilib Shumer yozuvi Elamliklar-Xurritlar, Xettlar sungrok Urartu yozuvining paydo bo`lishiga o`z ta'sirini kursachdi.

Mesopotomiya tarixida kutubxonalar ham muxim o`rin tutgan. Ayniks;' Ashshurbanpalning arxividagi ma'lumoglar ahamiyati jixatidan muxim masalan 30 000 jadvalda saklangai vokea xodisalar tafsilotlaridan kiskacha ma'lumoglar berilgan.

Arxiv ishlari ham Mesopotamiyada muxim o`rin tutadi. Mari podshosini saroyida katta mikdorda 18 asrga oid arxiv topildi. Urukda ikki xonada 3500 ta xujjatlar asosan xo`jalik ishlariniki topildi 8-7 asrlarga oid yana Nippurda Muram ismli xonadonga tegishli xujjatlar topildi. O`quvchilari esa maxsus bilim olganlar yozuv, matematika, astronomiya va boshqa fanlardan. Xullas, Mesopotamiya xalqlari din. ilmip S'i.limlar borasida muxum yurishlarga erishganlar Albatta ularni ur1anii, borasida. Din sohasini oladigan bo`lsak Kuyosh xudosi Anu, Er xudosi Enlil. Suv xudosi Enki quyosh xudosi Shamash Vavilonliklar xudosi mardua to`g`risida qimmatli ma'lumotlar mavjud.

To`rtinchi savol yuzasidan nazarat topshiriqlari.

1. Tin iborasining ma'nosini ko`rsating
A)Quruvchi

- V)Yozuvchi
- S)Shahar so`zini
- D)Qishloq ma'nosini
- E)Hech qanday ma'noni ifodalamaydi

2. Mesopotamiyada Astronomiya maktabi qaysi asrda yuzaga kelgan

- A)V asrda
- V)II asrda
- S)III asrda
- D) VI asrda
- E) I asrda

Nazorat topshiriqlari

1. Akkad tilidagi «Amurru» so`zining ma'nosini ko`rsating

- A)Qishloq so`zi
- V)Suriya so`zi
- S)G`arb so`zi
- D)Ikki daryo so`zi
- E)Qabila so`zi

2. Qaysi asrda Ur lagashga o`rnini bo`shatib berdi

- A)24 asrda
- V)31 asrda
- S)26 asrda
- D)27 asrda
- E)28 asrda

3. Podsho Sargon necha yil xukumronlik qilgan

- A)26 yil
- V)55 yil
- S)28 yil
- D)29 yil
- E)53 yil

4. Shulgi qaerning xukumdori edi.

- A)Ummaning
- V)Urning
- S)Uruqning
- D)Elamning
- E)Basporning

5. Podsho Hamurappi necha yil xukumronlik qilgan

- A)21 yil
- V)35 yil
- S)29 yil
- D)28 yil
- E)31 yil

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. V.I. Istoriya Drevnogo Vostoka M-1948й.
2. Istoriya Drevnogo Mira M-1982 I, II, III том
3. V. I. Кузішіна Istoriya Drevnogo Vostoka M-1988й.
4. Reder D.T. Istoriya Drevnogo Mira M-1985й.

Asosiy savollar.

1. Manbashunoslik.
2. Kavkaz orti qabilalari.
3. Urartu davlatining ijtimoiy – iqtisodiy ahvoli.

Mavzuga oid tayanch tushuncha va iboralar

Teysheboni manzilgohi, podsho Sardur II yozuvlari, Ossur manbalari, Xoldi, Teysheti va Shivini xudolari. Rusa qonunlari, Sargon II ma'lumotlari

Mavzuda ko`rib chiqiladigan muammolar.

Kavkaz orti xalqlarining jahon sivilizatsiyasi tarixida to`ngan o`rni va tarixi Urartu davlati misolida manbalar asosida yoritib berilishi maqsadga muvofiqdir

Teyshebanining eski nomini ko`rsating.

- A) Texut
- V) Xolof
- S) Ubayda
- D) Jaytun
- E) Shanidor.

Ikkinchi savol:

Kavkaz orti qabilalari.

Qadimgi Urartu qabilalari Ossur manbalarida eslatiladi. Demak Urartg` davlatini yuzaga kelishi xolatlarini taxlil qilib chikish kerak.

Indeitiv o`quv maqsadlari:

- 1.Ossur podsholigining Kavkaz ortiga yurishini biladi.
- 2.Urartu podsholigining kengayishini tushunib etadi.
- 3.Kudratli Urortu podsholigini paydo bo`lish shart sharontlarinn anglab etadi.

Birinchi savolning bayoni

Arman tog`lari hamda kavkazorti o`lkalari qadimdan insoniyatning yashash hamda sug`orma deonchilik uchun qulay sharoit bo`lgan, shuningdek er osti konlarining mavjudligi ularda qullar mehnatidan foydalanish qadimdan mavjud edi.

Kavkaz orti tarixini o`ganish uchun urartu yozuvlari muxim rol o`ynaydi. Yuqoridagi manbalar yilnoma yoki urartu poshdsholigining faoliyati bilan bog`liq voqea xodisalar o`z aksini topgan.

Umuman Urartu tarixi bilan bog`liq ko`plab manbalar Ossur va vavilon manbalarida uchraydi u erda Urartu podsholiklarining tashqi siyosati hamda harbiy yurishlarayniqsa Kavkaz ortiga qilgan yurishlari haqida ko`proq ma'lumotlar berilgan. Urartu tarixini hamda uning markaziy joylardan biri arxeologik manzilgohlardan biri Teysheboni Argishtixili va Erebutilarni misol qilib ko`rsatish mumkin.

Umuman Urartu tarixi haqida ma'lumotlar o`tgan asrda ham ma'lum edi.

Urartu ekanomikasini rivojlanishi davriga oid ko`plab ma'lumotlar mavjud masalan uzumzori, Rusa vohasi hamda teyshebonidagi kanallar, podsho saroylari va saroy ishlovchilari umumiy soni 5500 ta ba'zi ma'lumotlarda esa xo`jalikda ishlovchilar soii 1188 deb yozib qoldirilgan. Qishloq xo`jaligi va xunarmanchiliklar ham bo`lgan mustaqil urartu aholisi ayrim ma'lumotlarga ko`ra bir yarim millionni tashkil etadi deyiladi.

Kura va Araks vohalarida V-IV ming yilliklarda odamlar ko`proq qirg`oq bo`ylarida chorvachilik va dehqonchilik qilishgan. Arxeologik ma'lumotlarga ko`ra Shomitepa (Azorboyjon) Shuloveri (Turkiya), Texut (Armaniston) uylar asosan loydan imoratlar quriladi. Ya'ni qurilgan imoratlar sharqdagidan bir oz farq qiladi. Jumladan Kavkaz orti imoratlari aylana shaklida quriladi. Sharqda esa to`g`ri burchakli holda quriladi.

Birinchi savol yuzasidan nazorat topshiriqlari.

1. Urartu davlatiga oid manbalar yana qaysi o'lkalarda topildi.
 - A) O'rta Osiyo va Elamda
 - V) Avstraliyada
 - S) Suriyada
 - D) Eron va Turkiyada
 - E) Ossuriyada
2. Teyshebonini eski nomini ko'rsating
 - A)Toxut
 - V)Xolaf
 - S)Ubayda
 - D) Joytun
 - E) Shanidor

Ikkinchi savol:

Kavkaz orti qabilalari.

O'qituvchining maqsadi.

Qadimgi Urartu qabilalari ossur manbalarida eslatiladi. Demak Urartu davlatining yuzaga kelishi holatlarini tahlil qilib chiqish kerak

Identiv o'quv maqsadilari.

1. Ossur podsholarining Kavkaz ortiga yurishini biladi.
2. Urartu podsholigining kengayishini tushunib etadi.
3. Qudratli Urartu podsholigi paydo bo'lish shart-sharoitlari anglab etadi

Ikkinchi savolni bayoni:

Qadimgi Urartu qabilalari ibtidoiy munosabatlari boshidan kechirgan qabilalarda bo'lsada ular asosan Van quli atrofida yatagan qabilalar uyushmasi Ossur manbalarida eslatiladi. XII asrni oxirida Ossur podshosi 23 ta podsholik ustidan g'alaba qilganligi haqida eslatiladi. Ossurlar bu o'lkani o'z qaramog'iga aylantirilganliklari hamda vaqt o'tib ayrim qabilalar yani kaytadan birlashir mustaqillikka Harakat qilganlar. Keyinchalik Van quli atrofida dexkonchilik va chorvachilik uchun qulay o'lka bo'lib va shu erda dastlabki Qadimgi Shark davlatlarnish yuzagakelishi uchun shart sharoitlar yaratildi. Paydo bo'layotgan ushbu davlatni mark-g.i Van qulining Sharkiy-Shimoliy kismi bo'ldi. Yana bir Urartu qabilalarinish birlashgan joyi Urmiya qulining Janubiy-Garbiy kismiga yaqinrok joyda joylashgai Mutsadir davlati xisoblandi. Shu vaktdan etiboran hamda birinchn marta Urartu yozuvini yuzaga kelishi kuzatiladi, ierogliflar asosida mumkin xatlar ta'siri ostnda yoki shunga yaqinrok xolatda Ossur podshosi IX asrga kelib juda ko'plab qabila 1;r uyushmasidan farki ravishda Urartu nomi bilan o'lkan davlat paydo bo'ldi. Ushbu Urartu davlatining dastlabki podshosi Alam bo'lib (864-845). Ushbu davlat yuzaga kelgan pay gda Ossur podshosi Salomonsor II ning yurishlari bo'lganligi haqida Ossur manbalarida. lekin Ossur yurishining Urartu va Mutsadir uchun xech qanday kuchli ta'siri bulmalan. balki yuqorida kayd etilgan podsholiklarni mustaxkamlashishi va kudratli bo'lganlsh i eslatib utiladi. Yana bir Urartu podsholaridan biri sanalgan. Sardur I (835-825) yilda maxsus podsholik darajasiga etgan kudratli davlatligi ya'ni buni aiikrok qiladigai bo'lsak Ossur ma'murlaridan xolis bo'lgan davlat darajasiga olib keldi endi yuf ravishdagi Urartu davlati shu tarika yuzaga keldi, hamda mustaqil tashki siyosat yurgiza boshladi.

Qadimgi Sharqni kudratli davlati Tushna shaxri bunyod etilganligi hamdch g'erdagi kuchli tot devorlar bilan uralgan kal'ani bunyod etilishidan ham bilsa bo'ladi. Chunki ko'pdab mayda o'lkalar birlashdi. Yakka xokimyat qul ostiga shuning uchun Sardur1 podsholarni nomi bilan barcha podsholiklardan soliklar yulikkanligi ma'lum. Yana bir jixatdan Sardur I davridagi barcha yozuvlar Ossur tilida bo'lgan bo'lsa, un.chsh vorislari davrida barcha yozuvlar Urartu tilida yozildi. Ya'ni ozgina (Ossur yozuvini o'zgartirilgan holati edi xolos. Poytaxti Tushpa bo'lgan ushbu davlat chegaralari urmiya quligacha borib etdi. Ikkinchi Urartu podsholaridan xisoblangan Mukatsira Urartuga karam davlat hisoblanadi. Endi barcha Urartu qabilalarining markazi birlashuvi ryu bera

boshladi.

Ko'plab qabilalar yigindisidan paydo bo'layotgan ushbu davlat o'z ichki tizimni mustaxkamlash uchun ideologik kurol bo'lib xizmat qiladigan uchta xudodan foydalandi. Osmon xudosi-xoldi, Sigir xudosi -teyshati, va Kuyosh xudosi-shivini xisoblanrchi Mutsadir diniy markazlardan biri xisoblanib Xoldi xudosi exrama shu erda kurul di. hamda ko'plab in'om etilgan mablaglar shu erga olib kelinardi. Bundan tashkari mamlakatni butun joylarida kudratli kurilishlar bo'lganligini podsho yozuvlaridan bilib olishimiz mumkin. Bu fakat yosh davlatni ichki jixatdan biri xisoblansa, ikkinchi tomoni esa urarto'liqlarni siyosat bobidagi ishlarini kuradigan bo'lsak, agar manbalarda aytilganidek urartu podsholari ko'shni Manno o'lkasiga Ya'ni Urmiz qulining Janubida joylashgan davlatga yurishlar kilingai.

Urartu daplatining keyingi faoliyatiga yordam berishi ham xisobga olingan.

Ikkinchi savol yuzasidan nazorat topshiriqlari:

1. Urartu davlatining eng kuchli rakibi kaysi davlat edi.

A) Elam.

V) Suriya

S) Ossuriya

D) Ammur

E) Xindiston.

2. Trialeti madaniyati kaysi o'lkaga tegishli.

A) Bunday madaniyat mavjud emas.

V)Ossurlarga

S) Kavkaz ortiga

D) Elam ga

E) Xindlarga.

3-asosin savol:

Urartu daplatining ijtimoiy-iktisodiy va siyosiy axvoli.

Ukituvchini maqsadi:

Kudratli Urartu podsholiklarining faoliyati orkali ushbu davlatning ijtimoiy va iktisodiy axvolini tushuntirib berish ko'zda tutilmokda.

Ideitiv o'quv maqsadi:

1. Podsho Menua davrida Urattu davlatining kudratli davlat bo'lganligini biladn.

2. Urartuning eng gullab yashnagan davri podsho Argishti ekanligini biladi.

3. Urartu-Ossur munosabatlarini natijalarini qanday tutaganligi talaba anglab etadi.

3-asosiy savolii ng bayopi:

Urartu davlatining kudratli podsholaridan biri podsho Menua xisoblanib bu to'g'risida maxsus annol (yilnomalarda) kayd etilgan. Ayniqsa podsho Menua e'tiborni katta kismini armiya tashkil karatadi. Chunki tu podsholikdan boshlab armiyani joylashuvi va uning mablag bilan ga'minlash maealalari markazlashgan davlat qulida edi. Sababi bu narsa oldinlari bo'lgan emas edi. Shuning uchun Ossurlardan keyin Old Osiyoning kuchli armiyasi bor davlat darajasiga etdi. Ayniqsa podsho Menua davrida Urarto'liqlar armiyasi o'z yurishlarinida olib muxim joylarni qulga kiritganliklari tarixda muxim o'rin tutgan ma'lum. Bundan tashkari extimol podsho menua davrnda^ boshlab ma'murii isloxot o'tkazgan bo'lishi mumkin chunki usha paytdan Urartu podsholigi viloyatlarga bo'lingan bo'lib ularni boshqaruvchilari markazdan yuborilar edi.

Bundan tashkari yana ko'plab o'lkalar podsholikka kushib olindi masalan Areks kirgokining chai tomonida Menua kurgoni kurildi.demak urarto'liqlarni Kavkaz bo'ylab yurishga zamin tanerlandi. Ayniqsa podsho Menua davrida o'zunligi 70 km tashkil etgan murakkab irrigatsiya tashkil ishlarini va bu kanal podsho Menua nomi bilan yuritilganligi ma'lum. Menuaning o'g'li va isroxsuri xisoblangan Arishgishgi 1 davrida Ossurlardan Old Osiyodagi xukmronlik mavqeyini olib kuydi va sharqiy o'rta er dengizi orqali o'gadigan savdo yullari davlatining qudratli ekanligini tasdiqlovchi Ossur davlati manbalari ham mavjud xaggo podsho Argishti davrida qudratli Ossur davlati uch

tomondan kurshab olindi uning ittifoqchilari tomonidan Argishti 1 podsholigining yana bir muxim jixatlaridan biri uning qushinlari g'arbiy tro'ziv o'lkasiga hamda Arake vohasiga va nixoyat Sevan quligacha bo'lgan erlarni egallab oldi pa bosib olingan o'lkalarda ma'muriy kurilish ishlarini amalga oshirdi. 782 yn-sh extimol xozirgi Erevan o'rnida Erebuni shaxri bunyod etilgan bo'lishi mumkin 776 yili esa Ariavar rayonida yirik shaHar Argishtixinili qurilgan bo'lishi yuqorida buche etilgan shaHar kurgonlarida ko'plab kon saklanadigan omborlar kurildi endi Urartu-Ossur karama karshiliklari tuxtatilgan payt edi. Urartu davlatida ko'plab Harbiy inshootlar va shaHarlarni kurilishida asir olingan Harbiylar kuchidan unumli foydalanildi. Masalan o'zining 30 yillik davlat boshqaruvi davrida Argishti 28000 ming orgik erkak va ayollarni asir qilib olib kelganligi haqida so'z boradi. Urartu davlatining VIII asrda gullab yashnashiga muxim turtki bo'lgan olimlardan biri ijgimoiy-iktisodiy isloxatlar o'zaro o'zviy xolda olib borilganligi tufayli yuzaga keldi desak xato kilmaymiz. Shundan sung Old Osiyoda xukmronlik kilish uchun Os-)]. podsholngi Tiglatpalasalar ijtimoiy Suriyada joylashgan Arpada shaxrida 743 Urarto'liqlarga dastlabki zarbani berdi. Xatto Ossur podshosi 735 yili kudratli Urartu podsholigining chegarasi Van quligacha jushib kelishiga erishdi, ammo Ossur par urarto'liqlarni muxim iktisodiy-Harbiy raioni xisoblangan mutsatsira vayron etilmay Urartu to'liq o'z mavkeini yo'qotgan emas edi. keyingi Urartu 1yudsholiklari,1;j xisoblangan Rusa 1 mustaxkam davlat boshqa ruvinini o'z quliga oldi. Pekin Rusa 1 akti siyosat yurgizmokchi. balki anti Ossur urushlaridan imkon boricha foydalanli, Keyinchalik Rusa o'z teritoriyasini Sevon qulining shimoliy-sharkiga gomon kengaytirdi. Keyinchalik Rusa I tomonidan yirik kurilish va xo'jalik tarmoqlari kengaytirildi.

Shimolda Vano kirgogi boshida yirik suv ombori, bugdorchilik xatto Rusaximi shaxri bunyod etildi. Manbalarda Rusa I o'zini Urartu podshosi deb ataydi. Kudratli Urartu davlatiga Ossur ikkinchi marta 714 yili yurish boshlaydi, Sargon Ilraxbarligida. Lekin Rusa I imkoniyat topib Ossur armiyasining ichki kismiga yurishlar uyushtiradi. Ammo imkoniyati yaxshirok bo'lgan Ossur yana eski yurish kabi hamma joyni va buyumlarni vayron etdi. Sargon II urmiya quli tomon yurdi. Chunki u erda Rusa I yipkk xo'jalik tarmoqlarini kurgan edi. Shundan sung Ossurlar Van qulining ijtimoiy kismidan aylanib o'tdi. Lekin tavakkal kilmadi, xakikiy Urartu erlariga xaggo mamlakat poytaxti Tushnaga. Chunki oldingi Ossur podsholari ham buni imkonini topa olmagan edi. Ossuriya davlati paytida Sargon II ko'p kushin bilan kiyinchilik tog'dai oshib utib tusatdan mutsitsiraga hujum uyushtiradi. Bu shaHar Exromlar, boylnklar shaxri edi. Ossurlar Har tomonlama Urartu podshosini iktisodiy-ijgimoin xayotiii izdan chikarishga zo'r berib Harakat kildi. Sargon II ning esdaliklarid;' yozilishicha Rusa I mutsatsiraning quldan ketganligini eshitib, vafot „pgan deyiladi yuragi yorilib 714 yilgi yurishpaytida kudratli Urartu podsholigini maglubiyatga uchratdi. Demak Osuriya Old Osiyoning yana kudratli bo'lib kolishiga imkoniyat yan? yaratildi.

Nazorat topshiriqlari:

1 .Kimmeriylar kaysi asrda o'z podsholiklarini to'zdilar.

A)VI asrda

V) VIIasrda

S)V asrda

D) XI] asrda

E)XI asrda

2. 590 yili qanday vokea yuz berdi.

A) Urartu davlati paydo bo'ldi.

V) Urartu davlati quladi.

S) Elam davlati paydo bo'ldi.

D) Ossuriya davlati paydo bo'ldi.

E) Midiya davlati paydo bo'ldi.

3. Kaysi asrga oid grek jangchilari Urartudan topilgan.

A) VI asrga oid

V) VII asrga oid.

S) XI asrploid,

D) XII asr1 a oid

E) IX asrga oid

4. Mustaqil Armai davlati kaysi asrda paydo

bo'ldi.

- A) V aerda
- B) V) IV asrda
- C) S) VII asrda
- D) D)X asrda
- E) E) IIasrda.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Istoriya Dpevhero Vostoka Kuzishina V.E. M.-1988 God.
2. Struve V. Istoriya Dpevhero Vostoka M.-1949 God.
3. Reder.D.T.Istoriya Dpevhero Mira M.-1985 God.

6-mavzu: Qadimgi Ossuriya. (2 soat ma'ruza).

Asosiy savollar:

1. II- ming yillikda Ossuriya va uning kurash dastlabki Harbiy yurishlari.
2. Qudratli Ossuriya davlatining yuzaga kelishi Sargon II faoliyati.

Mavzuga oid tayanch tushuncha va iboralar:

II - ming yillikda Ossuriya, Old Osiyo uchun kurash, SalamansarIII Tiglat polosorIII isloxotlari. Sargon qurg'oni. Nineviya Harobalari va Ossuriya tarixini etaplarga bo'linishi.

Mavzuda ko'rib chiqiladigan muammolar:

Yaqin Sharq mamlakatlari ichida Old Osiyoda o'zining iqtisodiy va siyosiy o'rmini egashga harakat qilgan Ossuriyaning tarixini tahlil qilish va kerakli xulosalarni chiqarish maqsadga muvofiqdir.

1 - asosiy savol:

11 -ming yillikda Ossuriya va uning dastlabki Harbiy yurishlari.

O'qituvchining maqsadi:

Asosan birinchi yillikni boshlarida yaqin sharqdagi xolqaro ahvoli. jumladan davlatlarni ijtimoiy iqtisodiy munosabatlaridagi umumiy yaqinlarini ko'rib chiqishdan iborat.

Indeniv o'quv maqsadlari:

1. Qadimgi Sharq davlatlarida iqtisodiy - ijtimoiy taraqqiyotda umumiy farqlar mavjudligini biladi.
2. Ossuriyani qudratli davlat bo'lishiga raqib davlatlarni anglab etadi.
3. Ossurlarni Sharkiy o'rta er dengiziga yurishining sabablarini tushunadi.

1 -savolning bayoni:

Bir ming yillikning boshlarida Yaqin Sharq davlatlarning har tomonlama rivojlanishi uchun barcha shart-sharoitlar jumladan savdo imkoniyatlar tufayli yuqoridagi davlatlar ichida asta - sekin ijtimoiy va iqtisodiy sohalarida farqlar paydo bo'la boshladi. Jumladan ayrim kekxa davlatlar. Xett, Mitanni gullab yashnayotgan davlatlar hisoblansa aksincha Misr va boshdan kechirayotgan davlatlar hisoblansa. aksincha Misr va Vavilon davlatlari ichki inkirozlarni boshdan kechirayotgan davlatlar hisoblanardi, Ossuriya davlati endi Jahon siyosati voqealarida muxim o'rin tutadigan davlatlar qatoriga ko'shila boshladi. Siyosat hayotga yaqin Sharq mamlakatlari ichida bir ming yilikda yangi davlatlar, jumladan Urartu, Kush, Lidiya, Midiya, Fors davlatlari ko'rina boshladi. Xalqaro siyosatda bir ming yillikda shaharning siyosiy hayoti ayrim qabilalar muxim rol o'ynay boshladilar, ayniqsa Frodkiyaliklar, Karimiylar. Skiflarni misol qilib olish mumkin.

Ikkinchi ming yilikda ayrim davlatlar yirik imkoniyatlarni vujudga keltirish uchun harakatni boshladilar. Ayniqsa Yaqin Sharqda qudratli davlat bo'lish uchun Ossuriya ham o'z imkoniyatini ishga solishga harakat qilib qurdi. Yuqoridagi davlatlar o'rtasidagi davlatlar siyosiy kurash faqat bir

ming yillika kelib Jahon Haritasida yirik davlatni yuzaga kelishi bilan tugallandi. Shunday davlatlardan biri kudratli Ossuriya davlati edi. Yaqin Sharq davlatlari ichida. Ikkinchi ming yillikda Ossuriya Yaqin Sharq davlatlari ichida qudratlisi hisoblanardi. Lekin ko'chmanchi oromiy qabilalarning tuxtovsiz yurishlari Ossuriya yana ikki yuz yilga siesiy xayotda o'z o'rnini topa olmasligiga sabab bo'ldi. Keyinchalik 6g' qabilalarning maxalliy xalq bilan kushiluv paydo bo'la boshladi. Natijada bu xalqlarni qushiluv rivojlanishiga taraqqiyotning ayniqsa Harbiy sohada muxim o'zgarishlar yuz berdi. Shunday qilib Ossuriyaning iqtisodiy - ijtimoiy va siesiy xayotdagi muxim o'zgarishlar X - XII asrlarni o'z ichiga olgan davrda Ossuriya tarixida Yangi Oosuriya davri boshlandi.

Ossurlar tashqi siyosatning aktivlashuviga bosh sabablardan biri Ossuriya iqtisodiy va siyosiy xayotida muxim o'rin tutadigan metal yog'och va boshg'a buyumlarga bo'lgan extiyoj tufayli edi, deb hisoblash mumkin.

Ossurlarni tashqi siyosatning aktivlashuviga bosh sabablardan biri Ossuriya iqtisodiy va siyosiy hayotida muxim o'rin tutadigan soxa yog'och va boshqa buyumlarga bo'lgan extiyoj tufayli edi, deb hisoblash mumkin.

Ossurlarni tashqi yurishining yana bir muxim tomonlaridan biri muxim savdo yullari egallashdan iboart va maqsad bor edi. Ammo Ossuriyalarning Old Osiyodagi barcha boyliklari egallashi uchun yolg'iz o'zi emas balki uking raqiblari mavjud edi. Jumladan. Misr, Urartu, Vavilon va boshqa davlatlar ham o'z siyosiy hayotlarida raqiblar ustidan g'olib chiqish o'z maqsadlariga erishish uchun o'z imkoniyatlarini ishga soldilar.

IX asrni boshlarida Ossurlar Shimoliy Mesopatamiyada muxim o'rnashib oldilar. Ayniqsa Ossurlar tashqi faoliyatni harakatlari ikki podsho davrida Ashshurnatsiranal II va Salamansor III davrlarida bo'lib o'tdi.

Ossurlarni yurishi ikkinchi tomoni bo'ldi. Birinchisi Shimoldagn yashovchi Noibi qabilalarini bezovta qilishdan boshlandi. Shu paytda Qadimgi Urartu davlati yuzaga kelayotgan payt edi. Ossurlarni keyingi yurishi Sharqiy o'rta er dengiziga qaratildi. Nima uchun: sababi bu o'lka boyliklarga boy edi. Bundan tashqari muxim savdo yullari, hamda savdo - xunarmandchilik markazlari ayniqsa Tir, Sidan, Bibl, Arrad shaHarlari har tomonlama taraqqiy etgan bo'lib, xizmat kilishi mumkinligi tarixidan o'z isbotini topgan o'lkalardan biri hisoblanardi. Bu rayon kichik Osiyoga va O'rta er dengiziga va Misrga borishi uchun muxim platsdarm edi. shuning uchun Ashurnatsiri^{ol} 11 o'z Harbiy yurishlarini boshladi hamda shimoliy Suriyada yashovchi Oramey qabilalarini engdi. Keyinchalik unung yurishlarini, uning ugli Salomonsr III davom etkazdi. Ayniqsa yosh Harbiy sarkarda Salomonsar II Urartu davlatnpi maglub etib uning poytaxtini egalashgacha borib o'tdi.

Xatto uning yurishlari Fors ko'rfazining ichki kismigacha davom etib. ko'p boyliklar bilan kaytdi. Fakatgina 840 yilga kelib Salomonsar III Evropaga yurish qilib, Damashq egallandi.

Xatto Tir, Sidan, Isroil podsholiklari ossurlarga ultsan to'laydigai bo'ldilar. Kar Tir ossur podshosi poytaxtni chiroyli bo'lishi uchun ko'p ishlar kilindi. Ayniqsa podsho Ashshurtsiripal II ning saroyi uning binolari, boglari, yozuvlari, maydonlari tadbirlar o'tkazish uchun, xullas Ossur IX asrda eng kudratli davlach sifatida tarixda nom koldirgan edi.

Nazorat topshiriqlari:

Podsho Salomansor III kaysi yili Bit-Adin knyazligini bosib oldi.

A) 851 y.

V) 840 y.

S) 856 y.

D) 860 y.

E) 844 y.

VIII asrning boshida Ossurlarni kuchli rakibi aniklang.

A) Elam.

V) Midiya

S) Urartu

D) Misr

E) Xett.

Podsho Salomonsar III kaysi yillar

xukmronlik qilgan.

A) 859-824 y.

V) 540-460 y.

S) 860-820 y.

D) 840-720 y.

E) 864-821 y.

Ikkinchi savol:

Kudratli Ossuriya davlati yuzaga kelishi

Ukituvchini myaksadi:

Urartu davlati bilan bo'lgan jang hamda dastlabki isloxatining va nixoyat qulratli Ossuriya davlatining paydo bo'lishi sabablarini ko'rsatib o'tishdan iborat,

Indentiv o'quv MAQSADI:

1. Urartu davlatidan uchragan mag'lubiyat sabablarini biladi.

2. Tiglatpalasar III isloxatining moxiyatini biladi.

3. Mashxur Nineviya tarixini galabasini tushunib etadi.

2-savolning bayoni:

746-745 yillarda Ossuriyada siyosat axvol ogirlashdi. Sababi Urartu davlatidan uchragan mag'lubiyat axvolni ogirlashtirdi, xokimyatga Harbiylarni yordami bilan Tiglatpalasar III keldi va dastlabki isloxatlarini amalga oshirdi. Uni isloxati ikki turga bo'linadi. Birinchisi - ma'muriy.

Ikkinchisi - Harbiy va armiya to'g'risida.

Shunday psloxatlar tufayli Ossuriya armiyasi ko'p tarmoqli bo'ldi. Eng asosiy kushin turi ot kushilgan aravasi-jangchilardan iborat edi. xullas Ossuriya armiyasinish kurol - yaroklari, kiyim - kechaklari, Harbiy tayyorgarligi zamon talabida edi. Vu davrda Ossurlar Harbny istexkomlarini ko'rish va ta'mirlashga ham e'tibor berdilar. Uncha muxim ahamiyatga ega bulmasada Ossurlar ham Harbiy faoliftga ega edilar. Bund-sh tashkari Ossurlar agar urush boshlamoqchi bo'lsalar eng avvalam bor, dushman gugrnsdpa ma'lumotlarni tupik olib bo'lgandan sung Harbiy Harakatlarni boshlar edilar. u to'g'risida yigilish bo'lib ma'lumot isbotlangandan keyin Harbiy Harakatlar boshlandi. Boshqa davlatlarga xos bulmagan ish xayoti shundaki Ossurlar birgina Asarxadan davrini

xisobga olmaganda karokchilar yordamidan foydalangan emaslar. Va nixoyat Ossurlarni boskmnchilikHarakatining eng kudratli davri USh-UN asrlarga to'g'ri keladi. Ayniqsa Tiglatpalasar III davri bilan boglikdir, Tiglatpalasar III 743-740 yillari Urartu yurish boshlashdan oldin Shimoliy Suriya va Kichik Osiy boshchiliklarini maglub etib Urartu ikki marta yurish uyushtirdi. Va nixoyat Ossurlar Damashk-Isroil knyazliklarini. Midiya hamda 729 yili mukaddas Vavilonni egallashi tufayli Old Osiyoning egallashi tufayli Old Osiyoni kuchli davlatiga aylandi. Barcha bosib olingan o'lkalarda viloyatlartashkil etildi. Lekin barcha boshqaruv markaz qulida edi.

Tiglatpalasar III davri xisoblangan Salamansor V ichki tarkiblarchi mustaxkamlashga e'tiborni kuchaytirdi, ayniqsa uning davrida savdogorlar, ruxoniylar hamda Ashshur Xorin kabi shaHarlarni mustaqil boshqaruvi cheklab mamlakachda kg'r,"i.1 boshlandi. bundam tashkari Salamansor V Isroil bilan bo'lgan jangda g'olib chikmaganligi tufayli norozilik kuchayib uning o'rniga dinastiya vakillaridan SarIon xokimiyatiga kelib ma.mlakatda tartib urnatdi va Harbiylar va savdo ruxoniylar bilan alokani mustaxkamlashda hamda hamda mustaqil podsholigini engdi. Uning poygaxj samariyani egalladi. Shundan sung Old Osiyoni siyosiy xayotidan Isroil davlati uchdi. Sargon II ning keyingi faoliyati Midiya bilan Karkamishka Frigiya podsholigiga karshi urushlar olib bordi. Tigr daryosi buyida yangi poytaxt Dur-Shorukin shaxrsha asos solindi. Sargon IIning ugli Sinaxerib faoliyati ham ancha murakkab kechdi. U Vavilon bilan kurashni davom etkazdi. Xa1to 689 yili Vavilon shaxriga Evrot suvini kuyib shaHarni vayron dttdi. Keyin Isroil udey podsholigiga kurash boshlab katta boylnk bilan kaytdi. Slyaaxxerib ichki nizolar tufayli 681 yili uldirildi. Kichik uchli-Asarxaddon taxtga keldi. U Vavilon shaxrini kayta tikladi, barcha boylik va jixozlar kaytarildi. Ammo Asarxaddan boshqaruvining oxirida mamlakat Oddiy axolisining naroziligi kuchaydi bundan foydalangan ugli Ashshurbanapol taxtga chikishga Harakat kildi. Misrdagi ko'zgonlonni bostirish uchun yulga chikkan Asorxaddan vafot etdi. Xokimiyat tepasiga kelgan Ashshur banapal juda aklli, bilimdon soxnb egasi bo'lib; misol tarikasida aytsak, uning boshqaruvi davrida poytaxt Ninevieyada kutubxona mavjud bo'lib, unda 300000 loy taxtachalarga yozilgan fannish barcha

sohal.chriga tegishli ma'lumotlarni olish
siyosagini ikki daprga bo'lish mumkin:

mumkin edi. Umuman Ashshurbanapal tatki

Ossurlarning Yakin Sharkdagi xukmronligi.

Kudratli Ossur siyosati hamda siyosiy inkirozi boshlanishi bilan Harakterlanadi.

Xulosa shuki, ossurlar davlatining inkirozga yuz to'tishining eng muxim sabablari tarakkiyotning bir tomonlama buligshi, guruxlar o'rtasida kurash. boshqaruvdagi porakandalik. Demak, yuqoridagi barcha xato kamchiliklar Ossurlar davlatini xalokatga olib keldi. Keyingi vokealar tu vokealar kechdiki. 625 yili Vavilon Midiya mustaqillikka erishdilar. Ular Ossurlar bilan urush kildilar. Ossurlarning yirik shaHarlari Ashshur 614 yili va 612 yili Nineviya vayron etildi.

Xullas, kudratli Old Osiyo davlati tarixdan uchib, ko'shni xalqlar bilan aralashib, yangi xalqlar yuzaga keldy.

Nazorat topshiriqlari:

1. Qaysi yili Asar Xaddon Misr fir'avini bo'ldi?

A.Er.av.681.

V.Er.av.671.

S.Er.av.691.

D.Er.av.683.

E.Er.av. 690.

2. Ossurlar 714 yili kaerga hujum uyushtirdilar?

A. Elamga

V. Suriyaga.

V. Forsga.

D. Midiyaga.

E. Urartuga.

3. Qaysi Misr Ossurlar tasiridan ozod bo'ldi?

A.660.

V.655.

S.620.

D. 641.

E, 639.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Istoriya Drevnego Vostoka Kizishina V.I. M.-1988 God.

2. Struve V. Istoriya Drevnego Vostoka M.-1949 God.

3. Reder.D.T.Istoriya Drevnego Mira M.-1985 God.

7- mavzu: Qadimgi Xitoy.

(ajratilgan soat -4)

Asosiy savollar:

1. Xitoy manbashunosligi.

2. Eramizdan avvalgi III ming yillikda Xitoy.

3. Dastlabki davlatlarni yuzaga kelishi.

4. Imperiyalar davrida Xitoyning ijtimoiy-iktisodiy va siyosiy axvoli.

Mavzu buyicha tayanch iboralar va tushunchalar:

Yango madaniyati sopolchilik, neo.np manzilgoxlari, yilnomalar, dinastiyalar davri isloxotlar. toifalarga bo'linsh tarixiy yozishmalar, Shan-Yan isloxoti xalq ko'zgonlari.

Mavzuda ko'rib chiqiladigan muammolar:

Xitoy tarixi o'rganish uchun mavjud bo'lgan manbalarni tahlil qilish evaziga Xitoy tarixiga oid bo'lgan kerakli xulosa va takliflarni bugungi kun talabida echishimizga imkon yaratadi.

1-asosiy savol: Xitoy manbashunosligi.

Ukituvchining MAQSADi: Antik dunyo tarixchilarini bergan ma'lumotlari hamda arxeologik

ma'lumotlar orkali mavzu yoritib berish

muljallandi.

Identiv o`quv MAQSADI:

1. Xuanxe madaniyati manzilgoxlarining ahamiyatini biladi.
2. Xitoy tarixini davrlashtirishni biladi.
3. Xitoy manbashunosligi ahamiyatini tushunib etadi.

1-asosiy savolning bayoni:

V-VI ming yilliklar oraligida xozirgi Xuanxe daryosi buylarida dastlabki Xitoy qabilalarining yoyilishi fakat 1 ming yillikdan boshlab butun Xitoy buy.shO yoyildi. Xitoy o`lkasi 1U-1I ming yillikda Xuanxe daryosi buylari yirik xaynon gurlari va urmonchilik sohalari yiriklashdi. Er.avv. I ming yillikdan boshlaS dexkonchilik uchun sharoit yaratishda I ming yillikni o`rtalariga kelib temirni ishlatilishi tufayli butun Shimoliy Xitoy o`lkasi o`zlashtirildi. Ammo xozirgacha Xuanxe daryosi buyida yashagan xalqlar kaysi tilda so`zlagani neolit davrida. Taxmin "kilish orkali aytish mumkinki buyokli sopolchilik madaniyatiga kura U-1g` ming yilliklarda Qadimgi tibetliklar bilanetnik guruxlari kushiluvi yuz berdi. II ming yillikda ikkinchi tomondan tibet va Chjou qabilalari ba'zasida Qadimgi Xitoy ztni "guruxi paydo bo`ldi. Xitoy tarixini o`rganishda Qadim Xitoy yilnomalari muxim u)1I1; tutadi. Masalan: "Chuntsyu" yilnomasi Lu podsholik davri USh-U asrlardagi vokelar xalq ogzaki ijodi va kushiklar tarixi buyicha "Sinzi" muxim o`rin gutadi. Birinchi asrning boshlarida er.avv. tarixiy asarlar paydo bo`la boshladi. Bu fakat xalqi uchg`i emas O`zok Shark xalqlarini ochib berishga yordam beradi. Jumladan Sima Siyanish "tarixiy yo'zishmalar" bo`lib.bu asar besh bulimni o`z ichiga oladi. Bundan tashkari Simi Syan traktat hamda davrlshtirishga oid jadval nomli asarlarini yozib koldir1an. Manbashunoslikka oid asarlar yozish Sima Syandan tashkari Bon-Tu tomonidan ham yozildi jumladan uning "Xan tarixi" asari Bon-Tu Xan dinastiyask davrini yoznb koldirdi hamda Xitoy tarixida manbashunoslik jangriga asos soldi 1921 yili shve;' arxeologi I. Anderson Xuanxe buyida izlab topdi. Keyinchalik IIIan-11n davlatinish poytaxti Anyandan muxim mehnat kurollarini yupqdi. Xitoyning X1g`-X1 asrlar)a niG`, tarixiga shuningdek xitoy tarixini yoritishda frantso`z arxeologi E. Shavoni, Mosj-re, Billenstein kabi olimlarni izlanishlari aloxida ko`rsatib o`tish muxim. Za nixoyat Xitoy tarixini o`rganishiga XIX asrda ijod qilgan N. Ya. Bigirun L.V. Simyonovskiylarni ishlarini aloxida takidlab o`tish mumkin.

Nazorat topshiriqlari:

1. Qadimgi Xitoy davrn kaysi asrlarni o`z ichiga oladi?
 - A. VIII-III asrlarni.
 - B. V.IX-VI asrlarni.
 - S. X1-XII asrlarni.
 - C. D. V-III asrlarni.
 - D. E. X-V1 asrlarni.
2. Xitoyda oliy xukmdorni kaysi nom bilan atashgan?
 - A. Gerusiya.
 - V. Vana.
 - S. Yantszi.
 - D. Xuanxe.
 - E. Shan-In.
3. Yapon tarixchisi Kaydzuxa Sigeki kaysi Xitoy davlatinining ijtimoiy-siyosiy axvolini yoritdi?
 - A. Shan-In.
 - V. Xan.
 - S. Suy.
 - D. Chjous.
 - E. Vey.

2-asosiy savol:

Er. avv. III ming yillikda Xitoy.

Uqituvchining maqsadi:

III ming yillikda Xitoy xayotida muxim o`rin tutgan madaniyat uchoklari tarixi va dastlabki davlatlar tarixi urgani chiqiladi.

Identiv o`quv maqsadlari:

- 1.1. Neolit davrida Xitoy sivilizatsiyasining ahamiyatini tushunib etadi.
- 1.2. Dastlabki davlat birliklarini ijtimoiy xolatini anglab etadi.

2-asosiy savolning bayoni:

Yuqorida Xitoy tarixini bayon qilganimizda Yanshao hamda Lunshan madaniyatlarito`g`risida fikr yuritdik. Ayniqsa Lunshan madaniyati davrida Xitoyda dexkonchilikni usnshi mehnat kurollari takomillashdi. Ayniqsa Lunshan madaniyati buyicha ma'lumotlarni oladigan bo`lsak kengrok xususiy mulk alomatlari ko`rina boshlaganidan darak beradi. Manbalar buyicha oladigan bo`lsak aynnksa Sima Siya ma'lumotlariga kura dastlab dinastiyalardan xisoblangan Siyanning tashkilotchnsi Buyuk Yuyaning ugli hisoblanadi. Ammo yozma manbalar kamligi

tufayli Qadimgi davlat jamoasining tarkibi xususiyatini qanday bo`lganligi xozirgacha noma'lumligicha kolmokda.

Ma'lumotlarga kura Sya xukumati raxbarlari o`z qul ostidagi qabilalarga zulm o`tkazganliklari ma'lum. Jumladan Shan qabilalariga ham zulm kilingan, shundan sung Shan qabilasi ko`zgonlon orkali Sya xokimiyatini agdarib davlatni nomini Chen Tan nomi bilan atadilar. Shan dinastiyasi nomini oldi, keyinchalik bu dinastiyasi Shan In a shla boshladi. XIV asrga kelib Shan xududi xozirgi Anyan bo`lib, u erda buyuk Shan shaxrnni ""^qurdilar. Shu vaktidan e'tiboran Shan In nomi bilan ataldi va X1V-XVI asrlarni o`z ichiga oladi, bunga fakatgina arxeologik ma'lumotlar emas balki manbalar ham mavjud. Ammo Shan In davlati tarakkiyoti bir necha asrlar oldingi yuksalishdan fark qiladigan tomoni qishloq xujaligi sohasida, ayniqsa mehnat kurollari buyicha lekin Shan davlatining usha davrdagi muxim yutuqlarini uchga bo`lishimiz mumkin: 1 -Bronzani ishlatilishi. 2-shaHarlarning paydo bo`lishi. 3-Yozuvning paydo bo`lishi. Yuqoridagi yutuqlar natijasida Shan davlati muxim jarayonlarni - bronza kurollari. sun'iy kanallar, yirik saroylar va Har-xil tipdagi mehnat turlarini barpo etdilar. Shunday qilib maxsus mehnat turlari paydo bo`ldi hamda ishlab chikarishni o`sishi natijasida xunarmandchilik dexkonchilikdan ajralib chiqdi. Shan In davlati muxim o`zgarishlarni amalga oshirib borganligi arxeologik ma'lumotlar orkali bilib olamiz. ayniqsa usha dairda In raxbarlarini saroylari, kabrlari va u erdagi kar xil turdagi zebi ziynatlarni toyilishi jixati bilan ahamiyatli. Ayniqsa In davlatining oxirI•i xukmdori U-Din davrida shaHar va davlat mustaxkam edi. Uningulimidan sung xoknmnya1 mustaxkam emas edi. XI asrga kelib Chjouslar xukmronligi boshlandi.

Nazorat topshirnlari:

1. Erlita manzilgoxi kaysi ming yillikka oid?
 - A. 2 ming.
 - V.3 ming.
 - S.1 ming.
 - D.4 ming.
 - E.5 ming.
2. Sya davlatining asoschisini goping? A. Luchshan. V. Xuanxe. S. Sima Syan. D. Yuya. E.Tsi.
3. U Din kaysi asrlarda davlatni boshqardi? A. XI asrda.
 - V. XG11 asrni ikkinchi yarmida. S. XV asrda. D. X asrda. E. XII 1 asrda.

3-asosiy savol:

Dastlabki davlatlarni yuzaga kelishi.

MAQSAD: Xitoylayuzaga kelgan dastlabki davlatlarni ijtimoiy-iktisodiy va siyosiy xolatini kurib chikishdan iborat.

Identiv o`quv maqsadlari:

1. Tarixda Chjou davlati davlat bo`lganligini tushunib etadi.
2. Xususiy mulkchilikning o`ziga xos xususiyatlarini biladi.
3. Xukmronlik uchun ucharo siyosiy kurash bo`lganligini anglab etadm.

3-asosiy savolning bayoni:

Shan In davlati U-Din vafotidan sung Chjous qabilalarining siyosiy aktivligi oshib tyxminan 1027 yilgi Chjouslar In xukmronligiga barham berdi hamda xokimiyat tepasiga kelgan Chjouslar xo`jalikni ko`p turlarini tez o`zlashtirib oldilar. jumladan bronzann kayta ishlash sohasi juda yaxshi yulga kuildi, Bundan tashkari In davri san'ati ayniqsa sopol idishlari metalga berilgan bezaklarini hamda Qadimda mashxur bo`lgan Inlarni Harbiy aravalarini kayta o`zlashtirib oldilar va Harbiy MAQSADlarda foyd;llandilar. Shuningdek Inlarni yozuvlari o`zlashtirildi extimol In xatlarini kabul qilgan bo`lishi mumkin chunki X1-1X asrlarda Chjous epigrafik manbalri In ierogli4)ida yozilganligi ma'lum, VIII asr bsshlariga kelib Chjous bilan Shun qabilalari o`rtasida jang bo`lib o`tdi lekin ular karindosh qabilalar bo`lsa ham ou kurashda yarim ko`chmanchi Shunlar g`olib chikib xokimiyatga Yu-Van keldi taxminan 770 yillarga kelib gyuytaxtni Yoyanga kuchirib USh-Sh asrlar oraligida Sharkin Chjou davlati nomi bilan foliyat ko`rsatdi.

VIII asrda Qadimgi Xitoy manbalarida ko`rsatilgan qabilalari juda urushkok qabila xisoblangan bo`lib, ko`p davlatlarga hujumlar qilib turdi. Masalan 636 yili Chjous podshosi Syan-Van Chjen podsholiiliga hujum uyushtirmokchi bo`ldi. Soliklarni to`langani uchun bu kurashda Chjouslar kushinlaridan (})oydalandilar. Yana Qadimgi Xitoy podsholiklaridan biri O`rta Xitoyda joylashgan Si xukmronligi boshladi. Ammo Si xukmronligi urn1:ga kuchli Szin podsholigi boshlandi.Bts poshlolik ayniqsa Vchts Gg`n davrida aynikea kudratli -xisoblanardi. Szin podsholigi tarixi juda murakkab xolatlariga boy. Jumladan, UN asr oxirida Di yarim ko`chmanchilarni siyosiy xolatidan foydalanib 594 yili Di qabilasini bosib oldilar. Szin yana bir dushmanlaridan biri 1.1^' podsholigi bo`lib ular o`rta Xitoy tekisliklarini egallashga kirishdi.char. Ikki podsholik o`rtasidagi jang 575 yil bo`lib, Szin galabasi bilan tugadn. Kurash lekin Szin podtopit 1;,'rixi keyingi davrda ancha mur.akka&kechib. Yanpzp buylarida yashovchi U va Yue podsholiklari o`zaro urushlar qilib turdi. Bu o`z navbatida Szinnish faoliyatiga ta'sir etishi mumkin edi va shunday ham bo`ldi.

Bu ikki davlat o`rtasida kurash 493 yili,yuz berdi. Bu kurashda Yue g`olib chiqdi va Szin podsholigini uchta mustaqil podsholikka bo`lib yubordi. (403 yili - Chjao, Vey va Xan) .

Nazorat topshiriqlari:

1. Qadimgi Xitoy xalqi necha toifaga bo`lingan?
 - A. 6 ta.
 - V. 3 ta
 - S. 5 ta
 - D. 7 ta
 - E. 3 ta
2. Xitoyda Shan-Yan isloxati kaysi podsholik davrida amalga oshdi?
 - A. Xan
 - V. Sin.
 - S. Chu
 - D. Vey
 - E.Sya
3. Shan-Yan isloxati necha boskichdan iborat?
 - A. 2 ta.
 - V. 4 ta.
 - S. 3 ta
 - D. 1 ta.
 - E. 6 ta.
4. Tsing davlatining dastlabki imperatori kim edi?
 - A. Shan-In
 - V. Shan-Yan

S. Sima Syan
D. Sin Ishxuana.
E. U-Din.

4- asosiy savol:

Imperiya davrida Xitoyning ijtimoiy-iktisodiy va siyosiy axvoli.

O'qituvchining maqsadi: Xitoy iqtisodiyotining asosiy podshoxlarini hamda rivojlanish bosqichlarini ko'rsatib berishdan iborat.

Identiv o'quv maqsadlari:

1. Xitoy iqtisodining rivojlanishning darajasini tushunib etadi.
2. Xitoydagi keyingi siyosiy munosabatlar jarayonini to'g'ri baxolay oladi.

4-asosiy savolning bayoni:

Xitoyda podshohlarni bo'linib ketishi hamda paydo bo'lgan mustaqil davlatlar ma'lum bir darajadagi xokimiyani yuzaga keltirdilar. Oqibatda bu davlatlarga nisbatan Xitoyning siyosiy xayotida muxim o'rin egallagan kqabilalar ta'siri keskin sezila boshladi. Shunday siyosiy kurash natijasida yuzaga kelgan Xan imperiyasini oladigan bo'lsak, siyosiy xayotidagi voqealarni ko'rishdan oldin uning iktisodistiga va undagi o'zgarishlarga murojaat qiladigan bo'lsak, ayniqsa Xan imperiyasi Gao Szu imperatorlik kilayotgan paytda ko'p muammolarga duch keldi Asosiy sabab o'zaro urushlar Sin davlati bilan bo'lgan tuknashuvlar o'z ga'sirini imperiya ko'rsatdi. Xan imperiyasi axoli turmush tarzi, yashash-sharoitiga karab juda o; ir vaqtlarni boshdan kechirdi. Xan imperiyasi orkali turmush tarzi yashash sharoitiga ka)ab juda ogir vaqtlarni boshdan kechirdi. Xan imperiyasi raxbarlari ushbu kiyinchilikdan chikish uchun Harbiylarga ham er ajratib berdi. Soliklar turi kamaytirildi. Iktisodiy iikirozdan chikishni yana bir muxim jixati shu bo'ldiki, bu boshqaruvni islox kilish, chunki Sin imperiyasi boshqaruvi koldiklarini yo'qotishdan iborat edi. Birinchi navbatda Snn davridagi ma'muriy boshqaruv sistemasini hamma tomonlarnnn saklab kolmadi.

Umuman 1U-1P asrlarga kelib Xitoyda metallan ishlangan tangalarning paydo bo'lishi - xususiy mulkchilik va tovar-pul munosabatlarni o'sishiga olib keldi. Ammo mamlakatda ishlab turgan tumanlar boshqa regionlarga o'z ta'siri unchalik ko'rsata olmas edi. Anikrok qilib aytadigan bo'lsak. Sharkiy podsholikdagi tangalar birligi shimoldagi keskin fark kilar edi.

Xitoy xalqi oldida turgan yana bir muxim masala siyosiy tarqoqlikka barham berish va kuchli davlatni yuzaga keltirish bo'lib chunki Xitoy xalqi ko'chmanchi varvarlar bilan kushilib ketish jaryoni kuchaydi. Ayniqsa bu xolat o'rni Xitoyda yuz berdi.

Qadimgi Xitoy podshohliklarining siyosiy jixatdan birlashuviga asosiy sabab siyosiy vaziyat edi.

Chunki Xitoy podshohliklari orasida o'zaro siyosiy tuknashuvlar juda ko'p bo'lgan eng asosiisi

Tan imperiyasi vakillari ikki boshqaruvga barham berdi. Ya'ni xokimiyat boshqaruvi bir kishi quliga o'tdi. Ayniqsa umuman Xan imperiyasi davrida odamlar toifasi 20 ta rangga bo'lingan (toifa) bo'lib, 19-20 toifa vakillari katta boylik egasi bo'lib, ishlamasdan kun kechirish mumkin edi. 10 va undan esp majburiyatlar utashdan ozod etilgan edi. Xan imperiyasi ko'p sonli axolisini oddiy xalq tashkil etadi.

Asosan ishlab chikaruvchi er bilan ishlovchilar kirardi. Keyingi urinda kichik va o'rta toifadagi xunarmandlar turardi. Xan imperiyasida asosiy o'rinlardan bnring qullar egallagan. Ular o'z karzlari uchun karindoshlarini imkoniyatlari uchun Har xil turdagi majburiyatlarni utashlari shart bo'lgan.

Ammo Xan imperiyasida davrida solikni ikki turi mavjud edi. Er va jon solig'i,

Er solig'ini kamaytirilishi yirik zamindorlarga qul keldi. Ammo jop solshp oddiy xalqqa ogir kechdi. Sababi, jon solig'i Har yili oshib borar edi, Eng asosiysi jon solig'i xosil bilan yoki don bilan emas, balki pul bilan to'lanardi. Jon solig'i imperiya axolisining 7 yoshdan 56 yoshgacha bo'lganlar uchun majburiy edi. Xatto U-Di davrida jon solig'i 3 yoshdan belgilangan edi. Oddiy xalq solik to'lashdan tashkari 20 dan to 56 yoshgacha bo'lganlari Harbiy va mehnat majburiyatlarini utashlari shart edp.

Xususiy mulkchilikni o'sishi tufayli oddiy xalq ishlab beruvchi kunbay dalada xolatiga kelib koldi.

Vaziyat shu darajaga borib etdiki, qul va erlarning mikdori boshlashga majbur bo'lindi.

Erni mikdori -30 Sin odam boshiga 1-Tsin-4,7 gek. Ga teng edi. Qullarning soni esa, 30-tadan oshmasligi zarur edi. Oddiy xalq uchun xukmdorlar uchun 100 tagach yuqori mansabdorlar uchun

esa 200 ta qilib belgilangan.

Nazorat savollari:

1. Xan imperiyasida qaysi sohaga davlat manapoliyasi o`rnatildi.
 - A. qishloq xo`jalik maxsulotlari.
 - V. To`z ishlab chikarishga.
 - S. Yog`och materiallariga.
 - D. Suvga.
 - E. Oziq-ovqat materiallariga.
2. Kachon Harbiy qishloqlarni tashkil etishga ruxsat etildi.
 - A. 80 yil.
 - V. 89 yil.
 - S. 70 yil.
 - D. 78 yil.
 - E. 109 yil.
3. Mavzu yakunida talabalar uchun mustaqil ish savollari:
 1. Kaysi yili Szin davlati uch imperatorlikka bo`lindi?
 2. Van-Man isloxati kaysi sohaga karatilgan edi?
 3. Xan imperiyasi qaysi asrda uch mustaqil imperatorlikka bo`linib ketdi?

Adabiyotlar:

1. Istoriya Drevnego Vostoka Kizishina V.I. M.-1988 God.
2. Struve V. Istoriya Drevnego Vostoka M.-1949 God.
3. Reder.D.T.Istoriya Drevnego Mira M.-1985 God.

8-mavzu: Xett podsholigi. (2 soat ma'ruza).

Asosiy savollar:

1. II ming yillikda yuzaga kelgan qadimgi davlatlar Kichik Osiyoda.
 2. Kudratli Xett podsholigini yuzaga kelish tarixi va Old Osiyodagi siyosiy kurash.
- Mavzuga oid tayanchtushuncha va iboralar: Amoriylar, xussor podsholigi. anichta. Mursiliy I davrlarn, 1296 yilgi vokealar, 1280 yilgi shartnoma tafsilotlari. Xep podsholigi, sikl so`zi, Xett yozuvlari ma'nosi, Xett - Mesopotamiya muposabatlari.

Mavzuda ko`rib chiqiladigan muammolar:

Kichik Osiyodagi yuzaga kelgan shahar davlatlardan hisoblangan Xett davlatining Old Osiyo davlatlari bilan bo`lgan munosabatlari har tomonlama tahlil etiladi va kerakli hulosalar olinishi ko`zda tutilmoqda.

1-asosiy savol:

II ming yillikda yuzaga kelgan Qadimgi davlatlar Kichik Osiyoda.
Ukituvchiniig maqsadi: Kichik Osiyoda yuzaga kelgan dastlabki shaHar davlatlari tarixini yoritib berish.

Identiv uquv maqsadlari:

- 1.1. Kichik Osiyoda sinfiy jamiyatning yuzaga kelishida Amoriylchrning ta'sirkni anglab etadi.
- 1.2. Xetlarning siyosiy jixatdan birlashuviga podsho Anittaning xizmatini biladi.
- 1.3. Telepin chikargan konun siyosiy parokandalikka barham berganligini biladi.

1-asosiy savolning bayoni:

11 ming yillikning boshlarida Kichik Osiyoda kichik shaxyarlar yuzaga kela boshladi. Masalan: Nissa, Brusxanda, Kussor va boshqalari bo`lib, ushbu davlatlar ichida Konshi shaxri o`zining ma'muriy boshqaruvi haqida manbalari juda ;<up. Eng asosshsi XX - XVIII asrlarda

Kichik Osiyoda sinfiy munosabatlarni yuzaga kelishida Ashshur va Shimoliy Suriyadan kelib chikkan Amoriy qabilalari shaHar-davlatlarini yuzaga kelishida muxim o`rin to`tdilar.

Dastlabki davlatlar uyushmasi davrida xalq yigini muxim o`rin tutgan bo`lib. muxim masalalarni erkin Fuqarolar, ayniqsa savdogar-olib sotarlar xal kilishgan Ularni ko`rsatmasi bilan muxim savdo yuli Old Osiyo bilan boglangai bo`lib, eng muxim maxsulotlar turli o`lkalar bilan bo`ladigyan savdo munosabatlarni yulga kuyishgya xizmat kildi. Endilikda savdo - sotikning yuksalishi tufayli xizmatkor guruxlar paydo bo`lishiga yordam berdi. Demak Kichik Osiyoda dastlabki siyosiy birlashuv ya'ni dastlabki shaHar-davlatlarini yuzaga kelishi XVII] asrda Kussor bo`lib, u avval Nesi shaxrini bosib oldi keyin Xattusoni egallab va nixoyat podsho Anitganing siyosiy faoliyatidan xavfsiragan Burusxonda shaHar davlati o`z ixtiyori bilan boyliklarini topshirdi.

Shunday qilib, XUSh-XUIaslarni o`z ichiga olgan paytda Qadimgi X^gIpodsholigi paydo bo`ldi. Ammo endigina pado bo`lgan Xep davlatida iodiyuning myav a'g unchalik mustaxkam •)mas edi. Ya'ni podsho xalq kungililari bilan maslaxatlashib ish kurar edi. quliga kurol olish imkoni borlar yigilishda ishtrok etishi mumkin edi.

Buni biz Pojus nomi deb ataymiz. Muxim masalalar amaldorlar orasida kal kilinardi. Bu"tulis" deb ataymiz. Xett podsholigidagi asosiy birlashuv podsho Labarka davrida tugadi ammo konunga xilof ravishda o`zining o`rniga ugli Xach tusili I ni ko`pli va poytaxt etib Xatgusa tayinlandi. Tashki siyosat borasida muxim ishlarni amalga oshirdi jumladan Shimoliy Suriyadagi Xalpo shaxrini egallashdag boshladi. Ammo shaHar to`liq qulga kiritilmadi. Sababi uning kasalligi tufayli yurishni tuxgachdi, Keyin voris tayinlash borasida tuxtovsiz janjallar bo`ldi. Ammo Mursiliy 1 davriga kelib podsholik yana kuchaydi hamda Xalpo shaxrini egallashdan boshladi.

Keyinchalik mursili I janubiy-sharkka yurish qilib, Vavilonii egshshadi v1g` Old osiyoning yirik markazini 1995 yili egalladi. Xett podsholigiring tashki siyosa'1 sohasidagn ishlari ancha yaxshi emas edi. Chunki yirik xukmron doirxchar Kaspiy 1:1g`" vorisligi to`g`risida konunning yo`qligidan foydalanib, o`zlari ham xokimi^gga intilar edi. Natijada taxminan un yilga parokandalik yuz berdi. Fakatgina podshs Telepin davrida oilaviy taxt vorisligi to`g`risida konunni tasdiklatio oldi. Natijada penkus o`z faoliyatidagi nomzodlik ko`rsatish to`g`risidagi loyixalari o`z kuchini yo`qotdi. Ammo xali podsho to`liq roziligisiz muxim ishlarni amalga oshirish mumkin emasdi. Telepin ulimidan keyingi davr o`rta Xett podsholigi davri deyiladi. Taxminan 15 asrlar bundam tashkari XVI asrda yana bir kuchli davlat Mitanni paydlo bo`ldi. Bu davlat keskin kuchayishi Xettalrni o`rta er dengizi bilan bogloichi pul ni tusib kuydi. Vaziyat shu darajaga borib etdiki, tarixdan Xett davlati yo`q bo`lib ketish imkoniyati ham tugila boshladi.

Nazorat topshiriqlari:

1. XVI asrda Xettning kuchli dushmani kimlar edi?

- A. Elam.
- V. Midiya.
- S. Artsova.
- D. Eron.
- E. Parfiya.

2. Anittaningturtinchi izdoshi kim edi?

- A. Hammurapi.
- V. Sargon II.
- S. laborna.
- D. Xatusili.
- E. Murseli I.

2-asosii savol;

Kudratli Xett podsholigining paydo bo`lish tarixi hamda Kichik Osiyodagi siyosiy kurash.

MAQSAD: XIV asrdan boshlab kudratli Xetg podsholigini paydo bo`lish tarixi hamda Knchik Osiyodagi siyosiy vokealarni ochib berishdan iborat.

Idengnv o`quv Maqsadlari:

1. Kudrachli Xett podsholigini yuzaga kelish sabablarini biladi.
 2. Xe'p'-Misr munosabatlarini keskinlashuvini tushunadi.
 3. Daryo xalqlarining Xetlarga ko'rsatgan ta'sirini biladi.
- 2-asosii savoliing bayoni:

Kudratli Xett podsholaridan bo'lgan Suppinuliulla davrida ya'ni XIV asr.p boshlab juda kuchaydi: sababi bu davrda Old Osiyoda axvol tubdan o'zgardi chunki Misr davlatinnng s_ iayishi, Vavilon Kassitlarning inkirozga hamda Migganini pasayigt Xettniig kuchmanchilaryordam berdi. Harbiy istexkomlar ku rol-ya rogl ar soni ortib berdi hamda podsho bilan diplomatik yul bilan axvolni yaxshiladi. O'z kizini podsho Xayasiga berib Shar; ni Pont tog'lariga boradigan yullarni egalladi hamda muxim strategik ashyolar xisos-angan metal yoki temir konlariga o'z nazoratini urnatdi. Misrliklarni susayganligidan foydalanib Xetlar ayniqsa Exnaton davrida Sharkni O'rta Er dengizi buyidagi davlat knyazliklarning ichki ishlarsha aralashdi. Xa1 yu ular O'rta Er dengizidan to Kordon buylarigacha bo'lgan erlarni egalladi. Xetlarnnng keyingi Harkati Mittani davlatiga karatildi. Chunki Mittani Old Osiyoning kudratli davlatlaridan biri :)di. bir oz vakt ushb Xetlar Xolna, Nuxash, Piyu va Karkamshm Mittanilikdan tortib oldi. g` erlarga Xetlar borib urnashdilar. Ayniqsa Karkamish1a Keyinchali} Xetlar Mitganini bosib olishga Harakat kildilar. Podsho Tushratiydan supg un1-chg ugli Shatgivasuga kizini berib mamlakatda Xetglar xukmronligi urna'1 ildi.

Keyingi Xetg pod.choliklaridan bo'lgan M)-rsiliy 11 davrida Kichik Osiyoshshg Janubiy garbida joylashga.^ Xetlar dushmani Artsova bo'lib, o'tgan vokealar ancha murakkabdir. Xetg bilan Artssza podsholigi o'rtasidagi kurash Valni shaxrida bo'lib o'tdi va Xetlar gilib chiqdilar. Ammo podsho Mursiliy II ning keyingi davrida tashki siyosiy axvol o'zgardi. Old Osiyode XIX dinastiyasi ayniqsa Ramzes II davrida Misr eski siyosiy kudratini yama tiklab oldi hamda Sharkiy O'rta Er dengizini kaytarib olishga Harakatini boshladi. Ayniqsa Old Osiyoda xukmronlik kilish uchun Xett bilan Misrliklar o'rtasida kurash 1296 yili Nodesh buyida bo'lib o'tdi. „Ammo dastlabki tuknashuvda Misrliklar engildi. Misrliklar yana kayta gayyorgarlik qurdilar. Bundam tashkari Xetglar tasirida bo'lgan Suriya va Falantinlik knyazliklar Misr tarafiga utib ketishi mumkin edi. Bundan tashkari Xetlarni ichki axvoli ham ogirlashdi chuiki Xattusili II taxtga keldi. Lekin ishonchsiz xolatda taxtda utirdi va Misrliklar bilan urush olib bora olmadi. Bundan tashkari Janubiy Sharkiy Xetg xududiga Ossurlarni ta'siri kuchaydi. Shuning uchun Xett va Misr munosabatlarida yakinlashuv yuz berdi p;' ular o'rtasida 1280 yili

tinchlik shartnomasi to'zildi. Keiyn ular o'rtasida Surchya va Falastin va Finikiya bo'lib olindi.

Endi Xett podshosi Xatgusili III Ossurlarga karshi kurashish imkoniyatiga ega buldk. Bu vaktida Ossurlar Vavilonliklarni engib Mittanini egallab Karkamishga yakinlashdi. Keyinchalik Xetglar Sardiyni egallashdi. Ammo bu Xetlarning oxirgi galabasi edi. chunki XIII asrda kuchli kurash darajasiga etgan ko'chmanchi daryo xalqlari (Egey dengizi qabilalari) ular Old Osiyoda xatto Misrda ko'p urushlar kildi. Ammo Xetlar boshqa davlatlar kabi daryo xalqlarining kurashini katara olmadilar. Natijada poytaxt Xattusa quldan ketdi. 1190 yillarga kelib Xetlar davlat sifatnda barham topdi. Bir umrga XP-XIII asrlarcha Xett davlati o`rnida mayda knyazlik davlatlr paydo bo`ldi.

Nazorat tonshriklari:

1. Poytaxti Karkamish bo'lgan knyazlik davlatini aniklang?
 - A. Elam-Ossur.
 - V. Tabal-Xatti.
 - S. Midiya.
 - D. Ossuriya.
 - E. Urartu-Kalxidi.
2. Tesut xudosi kaysi davlat xudosi sanalgan?
 - A. Elamliklar.
 - V. Xurritlar.
 - S. Forslar.
 - D. Greklar.
 - E. Ossurlar.

Adabiyotlar:

1. Istoriya drevnogo Vostoka Kizishina V.I. M.-1988 God.
2. Struve V. Istoriya Drevnego Vostoka M.-1949 God.
2. Reder.D.T.Istoriya Drevnego Mira M.-1985 God.

**9-mavzu: Qadimgn Elam davlati.
(2 soat mi'ro'za).**

Asosiy savollnr:

1. Elam davla'1 inish yuzaga kelish shart-sharoitlari
 2. Kudratli Elam podsholigi va Elam jamoasining ijtimoiy-iktisodiy axvoli.
- Mavzuga oid tayanch tushuncha va iboralar: Harun va Kerxi vohalari, qulolchilik, muxrlar, mehnat kurollari, avan, anshan, Simash davlatlari.

Mavzuda ko`rib chiqiladigan muammolar:

Hozirgi Eron davlati o`rnida qadimda faoliyat ko`rsatgan Elam davlatining ijtimoiy iqtisodiy hayoti manbalar asosida tahlil qilinadi.

Birinchi asosiy savol:

Elam davlatining yuzaga kelish shart-sharoitlari.

MAQSAD: VIII-VIming yillikda Garbiy Eron xududida yashovchi xalqlarni ijtimoiy-itkisodiy tarakkistini ochib berishdan iborat.

Identiv o`quv maksalari:

1. Elamlklar xozirgi kurdlar ekanligini biladi.
2. Shing yillikda ilk Elam podsholigini yuzaga kelish sabablarini biladi.
3. Elam tarixi ikkidaryo oraligi bilan o`zviy boglanganligini biladi.

1-savolning bayoni:

Tabiiy sharoitni qulayligi tufayli odamlar qabila bo`lib yashashi uchun shrt-sharoit tugildi. Jumladan Sharkiy qurdiston xududiga dastlabki odamlar joylashuvi yuz bera boshladi. USh-UIming yillikda U1-U ming yillikda esa qabilalar asta-sekin utrok xayotga uta boshladilar qabilalarni bir ksimi chorvachilik va dexkonchilik bilan shugullandi. Bundan bu joylarda mis konlarini mavjudligi metallurgiya sohasini erga boshlanishiga hamda dexkonchilik uchun zarur mehnat kurollarini yaratish uchun imkoniyatlar kengaydi. Bu davrda Har-xil tasvirdagi xayvon va kushlar aksi tushirshian geometrik shakllarga sopol idishlarga yasaldi va xo`jalikda ishlatildi.Tarakkisch yuksala borgan sari qabilalar asta sekin unumdor janubiy-garbda joylashgan Xorun va Kerxi vohalariga kelib joylashdilar. Bu erda 4 ming yillikning boshlaridanok sugorma. dexkonchilik boshlandi. 4 ming yillik o`rtalariga kelib esa. qulolchilik. changkorlik, megalladan yasalgan uy-jixozlari siat jixatdan o`zgardi va dastlabki silindr shakldagi muxrlar paydo bo`ldi. Bu davrdan boshlab sinfiy tabaqalanish yuz berganliginy kabrlardagi zebu-ziynatlar hamda xayvon tasvirlari tushirilgan belgilar uchraydi. Natijada, janubiy-garbiy Eron o`lkasida So`zian nomi paydo bo`ldi. Bu erda odamlar joylashuni tezlashdi. Chunki, 3 ming yillikda pluglar mavjud bo`lgan qishloq xo`jalik maxsulotlari turi ham ko`paydi. Demak, muxim savdo yulida joylashgan bu o`lkani Vavillnlklar va Ossurliklar Elam deb yuritildi.(tog`li o`lka) degani. 3 ming yilikka kelib ilk Elam davlati paydo bo`ldi. Poytaxt So`za shaxri bo`lib. Karun va Kerxi vohasida joylashgan bo`lib, savdo uchun barcha sharoitlar mavjud edi. Bundan tashkari So`zadan tashkari yana bir kancha kichik davlatlar ham mavjud edi. Elam sivilizatsiyasi bohka kabillar tarixiga kura ertarok paydo bo`ldi. Buni biz Sialk pa janubiy-sharkiy Eronda joylashgan Yaxyo-tepa manzilgoxidagi rasm-yozuvlardan, u erdagi tasvirlar Elamlklarni mumkin Old Osiyo savdosi uchun Harakat kilayotganligidan darak berishi mumkin. Umuman Elam tarixini ikkidaryo tarnxi bilan boglash to`g`rirok, chunki XX1U-XX11 asrlarda elamlklar Akkadliklar ta'siri ostida bo`lgan. Ya'ni usha davrdagi Elamlklarning barcha xujjatlari akkad tili.ta yozilganligidan bilib olish mumkin.

Taxminai 2230 yili Elam podshosi Xita bilan Akkad podshosi Noram Suen shartnomasini ayrim

koldiklari sjlangan. 22 asrda Elamlıklar muschakil davlana aylandi. Keyinrok bu o`lkaga Gutiy qabilalari kelishi ko`zatildi. Ur dinastiyasi davrida Elam yana karam bo`lib koldi. Elamlıklarda uch pogonali eng avva podsho keyingi ahamiyatga ega edi. Ayrim xollarda boshqaruv ona urug`i tomonidan bog`lganlarga ham tegishli bo`lar edi.

Birinchi savol yuzasidan nazorat topshiriqlari

1. 720 yili qanday voqea yuz berdi?

A)Elam-Ossur to`qnashdi

V)Elam inqirozi bo`ldi

S)Fors podsholigi paydo bo`ldi

D)Elam podsholigi paydo bo`ldi

E)Hech qanday voqea yuz bermadi

2. Elamlıklarda oliy xokimiyat organi?

A)Dimtu

V)Alu

S)Sukkalmash

D)Ensu

E)Nom

3. Elam davlati joylashgan o`lkani hozirgi manzili?

A)Iroqda

V)Eronda

S)Xindistonda

D)Pokistonda

E)Parfiyada

Ikkinchi savol:

Qudratli Elam podsholigi va Elam jamoasining ijtimoiy-iqtisodiy ahvoli.

O`qituvchi maqsadi

Elam davlatining qudratli davrida Old Osiyoda tutgan o`rni forslar tarkibiga o`tishning sabablari.

Indintev o`quv maqsadi

1. Elamlıklar Vavilonliklar ta'sirida bo`lganligi bo`ladi

Elam davlati inqirozida Vavilon Midiya va fors ta'siri borligini anglab etadi.

Elam qonunlari muxim ahamiyat kasb etganligini biladi.

Ikkinchi savolning bayoni

Elam xalqi og`ir kunlarni boshdan kecherdi Jumladan XIVasrni oxirida kassitlar zulmi ostiga tushib qoladi va 1180 yildagina Elam podshosi Vavilonliklarni o`z yurtidan xaydaydi xatto Elamlıklar o`rik Vavilon shaharlari hisoblangan SipHar Kish Olis kabi shaharlarni egallab katta boyliklar bilan qayitganligi xatto Hamurapi qonunlari majmuasi olib kelingan deyiladi

III5 yili esa Elamlıklar katta qushin balan butun Vavilon o`lkasini

bosib oldi. Shunday qilib Elamlıklar o`z joylarini Eronning Fors ko`rfazidan tortib to hozirgi xomadon o`lkasigacha bo`lgan joylarni egallab Old Osiyoning qudratli davlatiga aylandi. Lekin oradan bir oz vaqt o`tib III5 yil Vavilon podshosi Navoxudonasar I katta qo`shin Ders qal'asi yonida Elamlıklarga katta talofat etkazdilar. Shundan so`ng uch yuz yilcha Elam tarixdan nomsiz yo`qoladi.

VIII asrga kelib esa Vaviloning o`zi ham ossurlar zaminidan qutilish uchun kurashdi. Elamlıklarga Vavilonliklarga ittifoqchi sifatida bo`lib kurash olib bordilar. Bu urush uzoq davom etdi. Hech bir tomon muxim bir g`alabaga erisha olmadi. 720 yili Elamlıklar ossurlarga zarba bergan bo`lsa ham oradan bir oz vaqt o`tib ossurlar Elam va uning ittifoqchilari ustidan yana g`olib chiqdi.

692 yili Vavilonliklar yana bir bor quzg`olon ko`tardilar ossurlarga qarshi yana elamlıklar yordam berdi o`zlariga forslarni qo`shib olib harakat qilsalar ham. Elamlıklar dushmanga zarba bera olmadi va urush harakatlarini dushman o`lkasiga o`tkashizga eirsha olmadi.

Faqatgina Ossur podsholaridan bo`lgan Asarxodan davridan Ossur-Elam munosabatlarida bir oz

tenglik boqiy bo'ldi 652 yili esa Vavilon podshosi Shamash-shim-ukin davrida yana ossurlarga qarshi kurash boshlandi ammo bu holda ham elamliliklar muxim g'alabani qo'lga kiritish olmadilar

Ossur podsholaridan bo'lgan Ashshurbanipol elamliliklar Harbiy kuchini yaxshilab o'rgandi hamda elamliliklar bilan urush harakatini 639 yili uzil-kesil tugalladi va elamliliklar mag'lub bo'ldilar hamda ularning poytaxti Suza ham quldan ketdi

Taxminan 596 yili Vavilon podsholaridan bo'lgan Novuxudonasar II Elamliliklarni o'z tarkibiga oldi. Keyinchalik Elamliliklar midiyaliklar ta'siriga o'tdi. Va nixoyat 549 yilda Elamliliklar bir umr Forslar tarkibiga kiritildi. Barcha o'lkalarda bo'lgani kabi elamliliklarda ham qullar mehnati bo'lgan jamoa erlari hamkorlikda ishlov berilgan. Suza va boshqa Elam o'lkalarida maxsus kasb joylari mavjud.

10-mavzu: Qadimgi Xindiston

(4 soat ma'ruza).

Asosiy savollar:

1. Xind manbashunosligi.
2. XSh-UP asrlarda Shimoliy Xindistonda paydo bo'lgan davlatlar.
3. Yagona Xind davlatini yuzaga kelishi VI-asrlarda.
4. Xind madaniyati.

Mavzuga oid tayanch tushuncha va iboralar:

Ariy so'zi, xind vedalari, xind vohasi, rojalar, kastalar, varvar, dinastiyalar, dinlar, e'tikod.

Mavzuda ko'rib chiqiladigan muammolar:

Xindiston tarixini o'rganish Xind-evropa til gruppasiga kiruvchi xalqlar tarixini o'rganishga bevosita manba bo'lib hizmat qilishi ko'zda tutiladi, shu orqali Xind xalqining jahon sivilizatsiyada tutgan o'rnini yoritib berish.

1-asosiy savol:

Xind manbashunosligi.

MAQSAD: Osiyo xalqlari va jaxon madaniyatida muxim o'rin tutgan xind xalqi tarixini urganib chikish maqsad qilib kuyildi.

Identiv o'quv maqsadlari:

1. Xindistonda turli xalqlar va elatlar yashaganligini biladi.
2. Xind vedalari muxim manba ekanligini tushunib etadi.
3. Xind tarixini o'rganishdagi muammolarni tushunib etadi.

1-asosiy savolning bayoni:

Qadimgi Xindiston o'zining betakror manbalari bilan jaxonni lol koldirgan bo'lib bu o'lkada turli davrlarda ko'p xalqlar va davlatlar ta'siri ostida bo'lganligi tarixdan ma'lum. Chunonchi eramizdan avval 2 ming yillikda xind-evroia gil gruppasiga oid qabilalardan bo'lgan ariylar

kelishi ko'zatilgan. Keyin 1 ming yillikka oid kelib xindlarning ayrim o'lkalari forslar tomonidan istilo kilindi va nixoyat eramizning boshlariga kelib, butun xind o'lkasi Kushonlar davlati tarkibiga kirgan edi.

Shunday qilib, Xindiston tarixini kuyidagi tartibda bo'lib chikish mumkin.

Birinchisi, Qadimgi xind sivilizatsiyasi taxminan 23-18 asrlarni o'z ichiga oladi Ya'ni dastlabki davlatlar, ilk davlatlarni yuzaga kelishi.

Ikkinchisi, 2 ming yillikning ikkinchi yarmida paydo bo'lgan. Xind-evroia qabilalari, jumladan ariylar. Hamda 2 ming yillikning oxiri hamda 7 asrlarda pande bo'lgan mukaddas adabiyot mansabi xisoblangan veda tilga olib o'tish lozim. Vanixoyat Shimoliy Xindistonda ariylarda xind vohasida dastlabki davlatlarni yuzaga kelishi bilan tugallanadi.

Uchinchidan, U1-III asrlarda er. avv. Budda dinini paydo bo'lishi va tarkalishi, Shuning uchun bu davrni Budda davri deymiz.

Turtinchidan, er. avv. II asrdan to eramizning V asrini oralign klassik dlpq deyiladi pa kasta tuzumini yoyilishi boshlandi. Qadimgi Xindiston manbashunoslarn orasida mukaddas xinduizm va buddizm kitoblari aloxida o'rin tutadi. Lekin sanskrit manbalarini o'rganish juda kiyin kechmokda. Eramizdan avval 5 asrga oid Panin grammatikasini o'rganish umuman Xindiston tarixini

sistemalari ravishda o'rganish asosan 19 asrda boshlandi. . Bu o'lkani tarixini o'rganish 18 asr oxiridan boshlandi. ya'ni Xindiston zabt etilishidan sung bu o'lkani ilmiy uganish boshlandi. Osiyo jamiyatining raisi xisoblangan U. Jons xindshunos olimlardan biri xisoblandai. 18 asrda bir gurux olimlar ingliz tiliga sanskrit tilidagi adabiyotlarni jumladan "Monu konunlarini", "Shakuntala" dramasini filosofik "Bxogavad Gita " poemalariga tarjima kilingan. 19 asrning birinchi yarmnda ilmiy ravishda isbotlab berildi. F. Botmon xabarligida, ya'ni sanskrit tili Qadimgi fors, latin, grek-latin hamda asosiy , yangi evropa tillarini yaqinligi haqidagi teoriyami mavjudligini isbotlab berdi Qadimgi xind diniy adabiyotlari "vedalar" taxlil kilinganda asosan Eron "Avesyu" Tomer poemasi, Qadimgi german, Qadimgi slavyan ertaklari, dinlari, ur4)-odatlari bi.1an o'zviy bog'liklik borligi isbotlandi. 19 asrni o'rtalarida xind tarixini urganipshlkatta qul urildi. Ya'ni Qadimgi xind adabiyoti manbasi xisoblangai - Qadimgi vedalar tarjima kilindi. Xozirgi muxim manba bo'lib, kolayotgan "Murkni Mukaddas kigobn" nomli 50 tomli xolda Maks Myuller tomonidan gap etildi.

Buddizim tarixini o'rganishda sobik sovet tarixchilarining xizmatini aloxida ko'rsatib o'tish lozim, jumladan F. Sherbatskoi, S. Oldenburg ularni xizmati shundaki budda dmini Markaziy va Sharkiy Osiyoga yoyilishi haqida va ularni umumiy alokalarini o'z tekstarida ko'rsatib berganlar? Xind tarixida A. Makedonskiy yurishi davrining umumiy xolaglari jumladan poeziya, teatr sohalari ochilishi bevosita greklarni kizikishi oqibatida yuz bergan. Umuman Qadimgi Xindiston tarixini o'rganish xozirgi kunda tarixchilar tomonidan keng yulga kuyilmokda.

Nazorat gopshiriklari:

1. Shrilanka xalqi ko'prok kaysi tilda so'zlashadi?

A. Bengal tilida.

V. Elam tilida.

S. Turk tilida.

D. Singal tilida.

E. Munda tilida.

2. Siyosiy mavzudagi asarni ko'rsating.

A. Shakuntala.

V. Avesto

S.Bibliya.

D. Artxashastra.

E. Kamasutra.

3. Xinlarni klassik davrga o'tish davri kaysi vaktndan boshlangan?

A. Er.avv.VII asr.

V. er.avv. 1[asr.

S. er. avv. 1asr.

D. Er.avv. IV asr.

E. Er.avv. V asr.

2-asosiy savol:

asrlarda Shimoliy Xindistonda paydo bo'lgan davlatlar.

MAQSAD: Qadimgi Xind manbalari xisoblangan vedalarni taxlil kilnb chikish ko'zda tutilgan.

Identiv o'quv MAQSADlari:

Xindiston tarixini o'rganishda Avestoni ahamiyatini tushunib etadi. Xind vedalarini davrlarga bo'linish jarayonlarini talaba anglab etadi.

2-asosiy savolning bayoi:

Shimoliy Xindiston tarixini o'rganishda 11-1 ming yilliklarga oid bo'lgan xindlarni diniy adabiyoti xisoblangan vedalarni olishimiz mumkin manba sifatida. Chunki vedalar xind-evropa tiliga oid oilada yaratilgan bo'lib, bu o'z navbatida muxim manbaki Xindistonga xind-evropa qabilalarini darak beradi. Gil jixatida diniy hamda mifologik jixatdan Eron Avestosiga moe keladi. Chunki Qadimgi ariy qabilalari va xind juda keng xududda o'zok vakt birga yashagan mumkin ular

o`rtasida karindoshlik ham mavjud bo`lishi mumkin. 2ming yillikning ikkinchi yarmida ariylar Shimoliy Xindistonga kelib joylashdilar. Xind vedalaridan xisoblangan "Rsh veda" ma'lumotiga kura ariylar butun Xind-Gang vohasi bo`ylab joylashdilar ammo mamlakatning Sharkiy tumanlarida yashovchi qabilalar ariylarning varvarlar deb achab kelishdi. "MaxabHarat" poemasidagi ma'lumotlarga kura Gang va Jamna daryolari oraligida kuru urug`lari yashaganligi to`g`risida ma'lumot mavjud.

Demak ariy qabilalaridan tashkari ko`plab qabilalar yashagan u.[];li hamkorligi boshlanib o`zaro hamda taxminan 1 ming yillikning oxirlarida sopolga yozilgan yozuvlar pydo bo`lgan. Vedalardagi ma'lumotlarga kura ariylar dastlab sinfiy jamiyat va davlat tuzumi sharoitida bulmagan chunki dastlab ularni asosiy mehnat turi chorvachilik xisoblangan. Keyinchalik bronza va misni ishlatilishi tu4)ayli asta-sekin imoratlar lekin doimiy yashash joylari emas. Chunki ariylar o`zok vakt shaHar so`zi va unda yashashga urganmaganlar. Adabiyotlarda jang kurollari va jang aravalpri hamd;1 boshqa turdagi kurollar haqida so`z boradi. Shunday qilib ariy qabilalari dastlab Penjob viloyatiga joylashgan vaktida ham xali qabila shaklida edi. qabila boshligi Rosho - ya'ni Harbiy Roja deyilardi. Va nixoyat xind vedalarida qullar to`g`risida ham ma'lumotlar mavjud. Dasa so`zi Qadimgi xind tilida qul so`zini bergan barcha jonda bo`lgani kabi xindlarda ham qul so`zini ma'nosini asir tushgan janglarga nisbatan ishlatilgan. So`ngi xind vedalarida ma'lumotlarga kura Shimoliy Xindiston iktisodiyotida siyosny xayotida ijtimoiy tarakkiyotida muxim o`zgarnshlar yu". berganligi to`g`risida kimmatli ma'lumotlar uchraydi. Jumladan temirni ishlachishnn doimiy un-joylar, sopol idishlarni rang-barangligi, savdo-sotikni o`sishi diniy karashlrarni takomillashui va sinfiy munosabatlarni keskinlashuvi bo`larni hamma nimadan darak beradi avvalom bor xind vedvlaridagi ma'lumotlarga kura xind Gang vohasida sinfiy munosabatlar yuzaga keldi hamda ilk davlatlar paydo bo`ldi. Eng asosiysi ariy qabilalari hamda maxalliy xalqlarni o`zaro kuhiluvidan o`zaro hamkorligi natijasida bir ming yillikda o`rtalarida Qadimgi xnnnd sivilizatsiyasining gyuydevori yuzaga keldi deyish mumkin.

Nazorat sapollari:

1. Xindlar varni toifasiga kura necha kismga bo`linadi?

- A. 2 ta
- V. 4 ta.
- S. 5 ta.
- D. 6 ta.
- E. 3 ta.

2. Xind manbasi rigvedada kaysi jangi xudo to`g`risida so`z boradi?

- A. Mitra.
- V. Panjob.
- S. Indra.
- D. Zevs.
- E. Shudra.

3 - asosiy savol:

Yagona Xind davlatining yuzaga kelishi.

MAQSAD: Bir ming yillikni boshlarida iktisodiy ijtimoiy va siyosiy o`zgarishlarni kurib chikishdan iborat.

Identiv o`quv maqsad:

- 1. U-1U aerlarga muxim manbalarni talaba tushunib etadi.
- 2. Dastlabki davlatlarni yuzaga kelish shart-sharoitlarini anglab etadi.
- 3. Iirik davlatlarni vujudga kelish sababalrini anglab etadi.

3-savol bayoni:

Janubiy osiyo bu Xindiston bo`lib, bu o`rta Mesopatamiya va Misr bilan aloxnda bo`lgan. Xind vohasi yakinda ochildi. Bu erda ham bronza davriga oid shaHarlar mavjud bo`lib sinfiy

jamiyat va davlatlar 3 ming yillikka oid shaHarlarni ochilishi fanga yangilik edi. Chunki xind vohasi madaniyatini shummerlar ochib kirganlar degan taxminga barham berildi. Extimol bu o'lka VI yoki VII ming yillikda dexkonchilik shugullangan bo'lishi mumkin sababi sopol idishlardagi tasvirlar rasmlar ayniqsa xayvon tasviri guvoxlik beradi. Xunlar Elam bilan doimiy aloqa bo'lgan. Qadimgi xind madaniyatining markazlaridan biri Maxenjo Doro Harappi manzilgoxlari bo'lib, b) erda xilma-xildan saklagichlar, gisht imoratlar maxsus suv chikish joylari eng asosiysi paxtachilik vatani ekanini isbotlovchi ashyolar topildi. Shuningdek, bu manzilgoxlarda ko'plab sopol idishlar, tukimachilik dastgoxlari takinchoklar, tot muxrla[5ni mavjudligi davlatchilikka bo'lgan belgilar nomoyon bo'lsa, boshlanganligidan darak beradi.

Shimoliy Xindiston tarixida shu manbalardan biri bu vedalardir. Xindlar xind evropa oilasiga mansub bo'lib, din va tili buyicha "Avesto"ga yaqinrokdir. II mshi yillikning ikkinchi yarmida ariy qabilalari shimoliy Xindistonga kirib keldilar. Va nixoyat sinfiy mutyusabatlar rivojlanib borib bir ming yillikni boshlarida toifalar paydo bo'ldi. Misol uchun turtta toifa yuzaga keldi, masalan braxmanlar, kshatriylar. taypinlar va shudralar toifasidan iborat edi.

Bir ming yillikni o'rtalariga kelib, xindlarda turmush va sotsial munosabatlarda o'zgarishlar yuz berdi. Ayniqsa Gang daryosining o'zlashgirilishi tufayli urmonlarni ochish, temir kurollarni ishlatilishi, dambalar kurit xosildorlikni oshirdi. asosiy ekin turi guruch bo'lib, ovkat so'zi xind evropa xalqlari •gilarida kaynatilgan guruch so'zini bergan. Axoli soni ko'payib bordi. Bekprga "shtchk tarixchi Gerodot ta'kidlab o'tganidek, xind xalqi azaldan ko'p xalq ekanligini - xlach •ib utadi.

Asta sekin shaHarlar usdi, savdo-sotik ishlari joglandi. ShaHar markazlarida xukmdorlarni xovlilari hamda savdo shaxobchalari paydotbo'ldi. Tovar-pul munosabatlari o'zgardi. Tangalar zarb etildi.Elchi sifatida tashrif buyurgan grek mEgosfen Mour dinastiyasi markazi Chandraguptaga keladi.

Doro 1 ga'siriga o'tgan edi, ya'ni ikkita satrapliklari yu",aga keltiryupi. Bu esya. o'z navbachida xnnldardagi shark va greklar bilan yaqinlash^vini tami^la.G`.n. Axmoniyar sulolasi davrida satraplik chegaralari Xindistonni sharqiy kismiga cho'zildi. U1-U asrlarda Avanti davlatlari o'rtasida kurash ketdi. IV asrga kelib Magadx a yirik xind imperiyasini tashkil toptirdi. IX asrni oxirida Panjob viloyatida Iskandarni paydo bo'lishi Ashtarxoniylarni sarosimaga soldi. Ayrim xipd qabilalari iskandarga ixtiyoriy kushilaboshladilar. Ayrim ma'lumotlarga kura bilimdon xind Sandrakatgo Iskandar yoniga kelib, nondlar sulolasini taxtga ketishga yordam suraydi. Hamda Iskandar Magadxaliklar bilan jang ki^iG> g`olib chikadi ham.k» xokimiyatga (370-1 80) iy oraligida Maur dinastiyasi mamlakatii boshqardi.

Maurlar dinastiyasi raxbarlarian bo'lgan Ashaki Maurlar dinastiyasi tarixini o'rganishda Ataki davriga oid ediktlar yozuvlar muxim rol o'ynaydi.

Nazorag tosshiriklari:

1. Maurlar dinastiyasining eng gshullagan davri kachon?

- A. 2 asr.
- V. 3 asr.
- S. 5 asr.
- D. 6 asr.
- E. 1 asr.

2. Kaysi xind podshosining tamgasi xozirgi Xindiston respublikasining tamgasi qilib olingan?.

- A. Epir.
- V. Ashaki.
- S. Chandragupta.
- D. Taksil.
- E. S i i gall ar.

4 asosiy savol:

Xind madaniyati,

MAQSAD: Jaxon madaniyatining rivojlanishida o'z o'rni bo'lgan xind madaniyatiniig eng ilgor tomonlarini yoritib berishdan iborat.

Identiv o'quv maqsadlari:

1. Qadimgi xind vedalarini ahamiyatini tushunib etadi.
2. Xind yozuvi tasviriy san'at tibbiyoti va umuman Xind madaniyatninish esh ilgor tomonlarini anglab etadi,

4 - asosiy savol bayoni:

Qadimgi Xindistonning tarixiy materiallari xisoblangan eng Qadimgi asarlari "Veda", "MaxabHarata" va Ramayana va boshqa asarlari vedizm davrida Shi mol i i Xindnstonida jdavlatlarning paydo bo'lishi Harakterlanuvchi muxim manba-pardir. Bu davlatlarning ijtimoiy to'zusmi va bu erda madaniyatning tarkib topishida muxim o'rin tutgan manbalar hisoblanadi.

Vorn sistemasining moxiyati haqidagi masalani, uning Qadimgi xind dini Broxmanizm tomondan yoritilishini tushunib olish kerak va turli vakt vakillarniig (braxman, kshatriya, veyshiya, shudra) axvolining kurib chikish varnada ijtimoiy tabaqalarga bo'linishini ifodalaydi. Monu konnlari bilan tanishib, chikish kerak. Ba'zan tarixiy adabiyotlarda varnani portugachga so'z bilan "Kasta" ham deb ataladi.

Qadimgi Xindistonning madaniyatda erishgan yutuqlarini diqqat bilan ko'zatar ekanmiz, bunda astronomiya, matematika, ximiya, tibbiyot, falsafa kabi fanlar tarakkiyot etganiligini kuramiz. Xindlar yozuvlari borib adabiyot asrlarining yuksak namunasi xisoblangan "MaxabHarat", "Ramayana" haqida juda ko'plab fikr muloxazalar yuritish mumkin. Qadimgi Xindiston dini e'tikodini o'rganish paytida Buddizm dinining paydo bo'lishi va uning sinfiy moxiyati, buddizmning tez tarkalishi. sabablrini aloxida e'tibor berish kerak deb xisoblaydi.

Nazorat topshiriqlari:

1. Monu konunlari kaysi o'lka madaniyati hisoblanadi.
 - A. Xindiston
 - V. Birma.
 - S. Arbiston.
 - D. Eron.
 - E. Osiyo.
2. KHarashti yozuvi kaysi yozuv ososida yaratildi?
 - A. Ossur yozuvi.
 - V. Fors-oromiy yozuvi.
 - S. Finikiya yozuvi.
 - D. Elam yozuvi.
 - E. Baktriya yozuvi.
3. Qaysi xind manbalarida kasalliklarni davolash to'g'risida fikrlar berilgan?
 - A. MaxabHarata.
 - V. Fors-oromiy yozuvi.
 - S. Vedalar.
 - D. Ashoki konunlari.
 - E. Budda ta'limoti.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Istoriya drevnogo Vostoka Kizishina V.I. M.-1988 God.
2. Struve V. Istoriya DpeVhero Vostoka M.-1949 God.
3. Reder.D.T.Istoriya DpeVhero Mira M.-1985 God.

11-mavzu: Midiya podsholigi. (2 soat ma'ruza).

Asosiy syavollar:

1. III-11 ming yillikda shimoliy-garbiy eroi territoriyasida joylashgan qabilalar to'g'risida.
 2. Midiya davlatining paydo bo'lishi. Va uning siyosiy i ijtimoiy axvoli.
- Tayanch iboralar: Xurritlarr kassitlar, gutiylar tarixi, skif na Midiya munosabatlari, Urartu-Midiya munosabatlari, Antik dunyo tarixchilarining ma'lumotlari.

Mavzuda ko'rib chiqiladigan muammolar:

Forsiy xalqlar tarkibiga kiruvchi Midiyaliklarning o'zga davlatlar bilan olib borgan kurashi va atrixi atroflicha tahlil qilinishi rejalashtirilgan

MAQSAD: Midiya davlatining yuzaga kelishida Fors tilida soʻzlashuvchi xalqlar bilan oʻzviy bogʻliqliklarni taxlil qilib berish.

Identiv oʻquv maqsadlari:

1. Fors tilida soʻzlashuvchi xalqlar ning kelib chikishini biladi.
2. Old Osiyoda kimmeriyalar va skiflar Harakatini talaba anglab etadi.
3. Shimoliy-garbiy Eron territoriyasida dastlabki knyazlik davlatlari paydo boʻlganligini tushunadi.

1-savolning bayoni:

Qadimgi Midiya davlati hozirgi Eronning shimoliy-garbida joylashgan. U asosan Zagros togʻlari bilan chegaradosh hamda Ossuriya davlati bilan ham. Kadi vi manbalarda Midiya Atropaten nomi bilan nomlangan. III-11 ming yillikda bu oʻlkalarda odamlar asosan dexkonchilik, chorvachilik bilan shugullanganlar. Xurritlar, kassitlar boʻlib, ular xind-evropa tip gruppasiga oid xalqlar xisoblash an.

Ular ()orlarga karindosh hisoblanadi, chunki midiyaliklar fors tilida gaplashgandlar.

Hozirgi kunda fors tilida soʻzlashuvchi bu xalqlar Qadimda shgarkiy Evropadan kavkaz orkali kirib kelishgan. Ular avval Eronga keyin Oʻrta Osiyoga kelishgan. Eronga ular taxminan 12-11 asrlar oraligida kirib kelishgan va 1 ming yillikda butun Eronni yoyilishgan. Ammo ular Eronga boskinchi sifatida kelishmagan hamda ular maxalliy xalq bilan tez kushilib ketgan. Va fors tilida soʻzlashuvchi xalqlar tarkibiga kirmib ketgan.

Lekin xali Eronning koʻp joylarida 9-8 asrlarda koʻplab fors tilidla soʻzlashmaydigan xalqlar mavjud edi. 8asrga kelib, Garbiy Eronning hamma joyida forslar yashardi. Ular asosan yilkichilik bilan shugullangan. Chunki forslar ossurlarga karam paytda ulponni ot bilan toʻlashgan. Vavillonliklar fikricha forslarda bevd termini otlar xashaki ma'nosini bergan-. Bundan tashkari kabrlarda topil gai zebu-ziynatlar va koʻplab jangchilarning ot mnnib turgan suratlari topilgan. 9 asrdan boshlab Midiya territoriyasiga Ossurlar hujum boshlaganlar. Boylik orttirish MAQSADida. Bu vaktida Eronda mayda knyazliklar mavud edi. Ular asosan Midiyaliklar hamda maxalliy xalqlar xisoblangan kassitlar xurritlar edi.

Lekin ular shaHar yoki kurgoniga ega edilar. Keyin Ossurlar fors oʻlkasja jumladan 744 yili Ossur podshosi Tiglatpalasar 3 hozirgi Texron yakinigacha bostirib kirdi. Midiyaliklar oʻzok vakt solik toʻlashga majbur boʻldilar. Butun 8 asr mobayni da Midiyaliklar Ossurdar zulmi ostida boʻldi. Va nixoyat, 8 asrning oxirida Garbiy Eron territoriyasida dastlabki davlatlar uyushmasi paydo boʻldi. Janubiy sharqiy Urmiya quli yakinida Manna podsholigi yuzaga keldi. Sabab Ossurlarning tuxtovsiz hujumi tufayli knyazlik davlatlari birlashishga majbur boʻldilar. Bu davrda ya'ni 8 asr oxirida Old Osiyoda vaziyat ogirligi sababali kora dengiz buyidagi kimmsriy qabilalari ham Harakat boshladi. Yana skif qabilalari ham Harakag boshladi. Ular Urartu va Ossur erlarig a hujum uyushtirdilar.

Ammo yuqoridagi koʻchmanchi qabilalar Fors shevasida gaplashganlar.

Nazorat topshiriqlari:

1. Kimmeriyalar kaysi yilda Frantsiya podsholigini maglub etdi?

A. 760 i.

V. 740 i.

S.672 i.

D. 620 i.

E.678 i.

2. 715 yili Kimmeriyalar kaysi davlatga yurish kildilar?

A. Urartuga.

V. Ossuriyaga.

S. Elamga.

D. Forsga.

E. Oʻrta Osiyoga.

2-savol:

Midiya davlatiningiktisodiy-ijtimoiy va siyosiy axvoli (1 mish yillikda).

MAQSAD: Kudratli Midiya davlatini paydo boʻlish shart-sharoitlari koʻshni davlatlar bilan

jumladan, Ossurlar bilan munosabati Xullas urganiladi.

Forslar tarkibiga kirish sabablarini

Identiv o`quv maqsadlari:

1. Gerodod ma'lumotlarini angelaydi.
2. Midiy - Vavilon munosabatlarini sababini biladi.
3. Midiya Forslar bir bo`lak sairoiligi darajasiga tu shish sabablarini tushunadi.

2-savolniyag bayoni:

672 yilgi Ossurlar bilan Kimmeriylar o`rtasida nizodan unumli foidalash an Midiyaliklar Ossurlarga karshi kurash boshladi. Midiya podshosi Kashtarati o`ziga skif va Kimmeriylarni kushib olib Ossurlar bilan jangga kirishdi.

Lekin Ossur podshosi Asorxoddan o`z kizini skiflarga berib ularni jangdan kaytardi ammo Midiyaliklar kurashni davom etkazib 671 yili mustaqil bo`lib oldilar va podsho mayda knyazliklarni birlashtirdi. Demak 7 asrda Midiyaliklar 653 yili Ossurlar eriga hujum uyushtirdi, lekin skiflar yordami bilan Ossurlar hujumini kaytardilar xatto ski`flar ikki yilga Midiya ustidan xukmronlik ham kildi. Endilikda Midiyaliklar eng eski dushmani bo`lgan Ossurlarga karshi kurashish vakti etganligini xisobga olib 614 yili kuchsizlangan Ossurlar eriga va ularni yirik shaxri Ashsho`rni egalladi. Keyin Midiya va Vavilonlik shartnoma to`zdilar hamda 612 mili Ossuriya poytaxti Nineviyani er bilan yakson :kildilar. Shundan sung 612 yili Midiyaliklar katta boylik bilan yurtlariga kaytishdi. Lekin xali Vavilon va Ossurlar kurashi tuxtagan emas edi. vavilon podshosi Nabapalasar Midiyadan yordam suraydi va 609 yili Haron buyida jang Vavilonlik uchun foydali bo`ldi. Keyinchalik podsho Kiaskar o`z xududini o`zga xalqlar xisobiga kengaytirdi. Xatto ular Parfiya. Girkachiya o`lkalarini bosib olib Forslarni bezovta kildi. 593 yili ularni ioytaxti bul.an Tushpani bosib oldilar keyin skif podsholigini Manna erlarini qulga kiritdi. 590 yili Galis daryosida Lidiyaliklar bilan urush olib bordi. U urush 5 yilcha davom :ldi. 585 yili sulx bilan tugadi. Chegara Galis daryosi belgilandi. 585 yili Kiaksar va qatil etib uning ugli Astiag taxtga utirdi. U Elamni o`ziga karatdi ammo Vavi;lon bilan munosabati ogprlashdi. Va ular o`rtasidagi urush foydasiz bo`ldi chunki 550 yili Forslar hujum uyush I irib Midiya davlatini bosib oldilar va tarixdan uchdi

Nazorat topshiriqlari:

1. Forslar to`g`risidagi dastlabki manbalar haqida gapirib bering.
2. Midiyaliklarning Forslar bilan munosabatlari kaisi davrga kelib keskinlashdi. Buning sababini aniklang.
3. Midiya madaniyati to`g`risida qanday manbalar mavjud.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Istoriya DpeVhero Vostoka Kizishina V.I. M.-1988 God.
2. Struve V. Istoriya DpeVhero Vostoka M.-1949 God.
3. Reder.D.T.Istoriya DpeVhero Mira M.-1985 God.

12-mavzu: Mitanni va Lidiya podsholiklari

(4 soat ma'ruza).

Asosiy savollar:

1. Mitanni davlatini yuzaga kelishi hamda Old Osiyoda tutgan o`rni.
2. Lidiya davlatining paydo bo`lishi va uning iqtisodiy-ijtimoiy va siyosiy axvoli b ir ming yillikda. Mavzuga oid tayanch gushuncha va iboralar: Kikquli haqida, araipti podsholigi, alu, dintu, sikl so`zlarining ma'nosi, Telamarno arxivi, al'zi knyazligi. Lidiya yozuvlari.

Mavzuda ko`rib chiqiladigan muammolar:

Old Osiyoda faoliyat ko`rsatgan Mittani davlati hamda Kichik Osiyoda o`z ta'sir doirasiga ega bo`lgan Lidiya davlatining ijtimoiy iqtisodiy va siyosiy tarixi tahlil etish ko`zda tutilgan.

1-savol:

Mitanni davlatini yuzaga kelishi hamda Old Osiyoda tutgan o`rni.

MAQSAD: Mustaqil Mitanni davlatining paydo bo`lishi hamda Old Osiyodagi siyosiy faoliyatini kurib chikish.

Identiyav o`quv maqsadlari:

1. Kikquli haqida kerakli ma'lumotlarni bilib oladi.
2. Mitannidagi ijtimoiy strukturani tushunib etadi.

1-savolnash bayoni:

Mitanni davlatining siyosiy birlashuv jarayoni 16 asrdan boshlanadi tu davrdan ularni poytaxti Vashshukani haqida ma'lumot berilgan. Axolining asosiy kismini Xurritlar Semit tiliga mansub amareylar tashkil qilgan. Umuman Mitanni savdo yullari ustida joylashganligi uning Har tomonlama tarakkiy etishiga yordam berdi.

Mitanni xalqi asosan dexkonchilik, yilkichilik bilan shugullangan. Bu xakda ayrim malumotlar saklanib kolgan. Jumladan yilkichik to'g'risida "Trakt.tg" hisoblanadi. Mitanniliklarning asosiy mehnat turi chorvachilik bo'lgan. Ularda sinfiy tabaqalanish mavjud bo'lgan, qullar mehnatidan keng foydalanilgan. Mitanniliklar ijtimoiy xayotida jamoa muxim o'rin tutgan. Buni biz "Alu" deymiz. Umuman davlatga sinfiy munosabatlar. Har sohada mavjud edi. Mitannida qullar mustaqil ravitida mehnat kilishlari va oila ko'rishlari to'g'risida ma-lumotlar mavjud. Demak qullar turli kasbdagi mehnat turlarini bajarishgan. 16-15 asrlar mitanni davlatining eng kudratli davri hisoblanadi. Shu payt ular Oss.urlarl.chn vaktincha Ashshur va Nineviya shaHarlarini o'ziga karatdi. Ular xatto ular xeplar oshshn tuknashib Kichik osiyoga Suriyaga, yakinlashdilar.

Mitanniliklar 16 asrda Old Osiyoga chikishga uchun Misr bilan tuknashuvi sodir etildi. Lekin Misr podshosi Tutmos 1 Mitanni bilan chegarani anikladi. Keyingi Misr podsholaridan bo'lgan Tutmos 3 Efrat daryosidan utib Mitanniga hujum uyushtirdi. lekin Mitanni bosib olish fakat podsho Amenxoteb 3 ga nasib etdi va Metanii ulpon to'lashga majbur etildi. Misr podsholari o'z dushmanlari bulan Mitnniliklarni itgifokchisiga aylantirishga Harakat kildi.

Bu to'g'risida Tel-Amarnadagi arxiv xujjatlari tasdikladi. Bu ikki daryo o'rtasidagi munosabtlar oilaviy nikox bilan mustaxkamlanadi. 16 asrdan boshlab. Misrni kuchsimzlanganligidan Mitanniliklar foydalanib, shimoliy suriya Bibl va Falastinga hujumlar uyushtiradi. Misr esa, Vavilonliklar bilan yakinlashib bu yu;; o'z navbatida Mitanniliklarni tashvishlantiradi. Hamda ular ham Ossurlar bilan yakinlashuv yullarini izlaydi. Natijada ikki karama-karshi kuchlar paydo bo'ldi. u|nog` vaziyatdan to'g'ri foydalangan xetlar Mitanniga yurishlar qilib. podsho Tushrattini maglub etadi.

Shimoliy Mesopatamiya knyazliklaridan xisoblangan Alzilar Metanniga ogir zarba berib, uni bo'lib oladilar. Bundan norozi bo'lgan xetlar Shattivasuni taxpa kuyadilar Hamda u Xett podshosining kiziga uylanadi. Dkmak, 14 asrdan Metapni xetlar ta'siriga tushib Ossurlar azobidan kutiladilar. 14-13 asrlardar Xetlar yordamida Ossurlarni o'ziga karatib olmokchi bo'ldilar.Ammo bir necha marta kilingan imkoniyat va yurishlar o'z samarasini bermadi. Aksincha Metanni o'z mustaqilligini yo'qotdi.

13 asrning 60-70 yillarida Ossurlar katta kuch bilyan Metannini bosib oldilar. Boyligini taladi. Va Metanni mayda knyazliklarga bo'lib yuborildi. 11) knyazliklar navbat bilan Ossurlar zulmiga tusha boshladi.

Nazorat yupshiriklari:

1. Dastlabki paydo bo'lgan knyazlikning nomini toping?

A. Elam.
V. Fors.
S. Go`zan.
D. Lidiya.
E. Alshi.

2. Misr podsholarining Metanni bilan oilaviy munosabatlarini aniklang?

Sikl so`zining ma'nosini izoxlab bering va misollar kel giring?

- 2 -asosiy savol:

Lidiya dyavlatining paydo bo'lishi va uning iktisodiy-ijtimoiy va siyosiy axvoli bir ming yillikda.

MAQSAD: Lidiya davlatin1u<'g Qadimgi sharkda tutgan o'rni va Old Ospe davlatlari bilan bo'lgan munosabatlarni kurib chikishdan iborat.

Identiv o`quv maqsadlari:

1. Lidiya tashki siyosatini moxiyatini anglab etadi.
2. Lidiya Kora Dengiz buyidagi savdoda ishtrok etganini biladi.

3. Lidiya-Fors muno'abatlariga baxo beradi,

3-savol bayoni:

Kichik Osiyoning Garbida joylashgan bu davlat avval Frigiya tarkibida bul1 an. Keyinchalik poytaxti Sardi bo'lgan mustaqil davlatga aylandi. Lidiyaliklarning asosiy mehnat faoliyati dexkonchilik bo'lgan. qishloq xo'jalik maxsulotlari kunlab etishtirilgan.

Er osti boyliklaridan xatto ular daryodan oltin olish usullarini ham o'zlashtirgan edilar.

Xunarmndchilikda. Magoga ishlov berish, metlalga ishlov berish, kurilish materiallari tayyorlash keng tarakkiy etgan edi. Lidiyaliklar savdo-sotik-da ham muxim o'rin to'tishgan. Shu tufayli ular tangalar zarb etishgan. 7 asrga oid gang.shr topilgan. Xatto 6 asrda gyudsho Krez davrida tangalar oltindan zarb etilgan greklarnish Ion shaHarlariga ham yoyilgan. Lidiya davlati quldoroik davlati edi. Xalq ma'lum bir toifalarga bo'lingan. qullar mavjud edi. Lidiya davlati tuzumi buyicha monarxiya tipidagi xokimiya g tepasida podsho turardi. Harbiyloarni asosiy kismini otliklar tashkil qilgan va ulardan yollanma askarlar jumladan, Karitseylar Ionlar, Litiilar va boshqa xalqlar chashkil etgan.

Lidiyaping ichki va tashki siyosatini xal kilish uchun xalq yigini mavjud edi. Ammo davlat boshqaruvida urug` kabbilachilik sarkitlari saklanib kolgan edi. Lidiyaning eng kudratli dav]1I 7-6 asrlarga to'g'ri keladi. Ayniqsa gyudsho Giges mamlakatni boshqargan davrida Frigya va kare hamda muxim savdo yullari xisoblangan Kora dengiz buylariga chikib oldilaryu Giges Egey dengiziga chikshni rejalashtirdi. Buning uchun Grek shaHarlari Milet va smirnaga yurishlar uyushtirdi. Lekin natija bulmadi. Lidiyaning Sharkdagi axvoli murakkablashdi. Chunki ko'chmanchi kimmeriylar o'rta Er Dengiziga kirishga Harakat qilib, kuchsizlangan Lidiyaliklar Ossg'rlar yordamiga tayandi. Ammo Lidiyaga boshqa itifokchilar Misr va vavilon topildi. Ular Ossurlarga karshi edi. Ammo bu urshshni 7 asrda Ashshurbapal tomonidan bostiriladi. Xatto kimmeriylar yurishi davrida podsho Giges xokimiyat va poytaxtdan ajradi. 654 yili bu ko'chmanchilar fakag poytaxt Sardini olomadilar.

Kolgai joylarni taladilar va vayron kildilar. Yangi Lidiya podshosi Ardis tashki siyosatda sekin Harakat qilib 645 yili Egey dengiziga chikshga erishdi xat-to Piren va Miletga Harakat kildi. Podsho Ardis 12 yil Milet bilan urush kildi. Keyinchalik lidiya Ossurlar inkirzidan foydalnib, Old Osiyonish shimoliy kismi uchun 5 yil kurashdi. Lekin bu kurash Lidiyaliklarga foyda keltirmadp. Ossurlar bilan Lidiyaliklar o'rtasida Gallis daryosi 585 yili chegara qilib belgilandi. Lidiyaning keyingi tashki siyosatida podsho Krez muxim o'rin tutardn. Uning davrida Kichik Osiyodagi grek shaHarlari egallandi. Ular ulpon to'lashdi. Keyinchalik Krez Sparta, Afina va boshqa grek o'lkalari bilan hamda Misr va Vavilon bilan dustona munosabatlarni urnatdi. Lekin bu Harakatlar bilan Lidiyaning siyogiy mustaqilligini saklab kolishning imkoni bulmadi. Sabab, 547 yili forslar bi dan bo'lgan tuknashuvdan sung, Lidiya davlati 150 yillik mustaqillikdan sung. forslar satrapl i gi gaaylantirildi.

Nazorat topshiriqlari:

1. Lidiyaliklarning Egey dengiziga chikishiga nima sabab edi?
2. Lidiyaliklar Forslar tarkibiga kirishning ahamiyati kaiday edi?
3. Podsho Ardis kaysi yillari podsholik qilgan? A.654-605 V.640-620 S.621-590 D.610-580 E.603-570

Foydalan ilgaya adabiyotlar:

1. Istoriya DpeVhero Vostoka Kizishina V.I. M.-1988 God.
2. Struve V. Istoriya DpeVhero Vostoka M.-1949 God.
3. Reder.D.T.Istoriya Drevnogo Mira M.-1985 God.

13-mavzu: Qadimgi Fors podsholigi.

Ajratilgan soat-4

Asosiy savollar.

1. Fors manba shg` noslik va Kir II ning Harbiy yurishlari.
2. Xalq ko'zgonlari
3. Daro I ning isloxotlari.

4. Grek - Fors urishi.

5. Fors davlatining iktisodiy va siyosiy axvoli.

Tayanch iboralar va tushunchalar.

Mavzuda ko`rib chiqiladigan muammolar:

Fors podsholigi tarixini o`rganish bevosita O`rta Osiyo xalqlari tarixiga aloqasi borligi bilan Harakterlanganligi uchun uni mambalar asosida tahlil qilish maqsadga muvofiqdir undan tashqari Fors davlatining Evropa davlatlari xalqlari tarixida qoldirgan ta'siri o`rganilishi lozim.

Ossur mtsnbalari qabilalar joylashuvi. Parsu viloyati. Axmoniylar urmn. dolfi, Enom gyudsholigi, midiya podsholigi, xal ko`zgonlonlari, Kir II gyudsholik davri. Grek - fors munosabatlari.

Birinchi asosiy savol:

1. Fors manbashunosligi va Kir II ning kartasi.

2. Yurishlari

Uqituvchini maqsadi: Fors davlatini yuzaga kelishi hamda Axmoniylar davlatnpihg kudrati, Harbiy yurishlar gugrisvda.

Indentiv o`quv maqsadlari:

1. Forslarni kelib chikishi to`g`risida Ossur manbalari haqida bilimga ega bo`ladi.

2. Forslarda Axmoniylar xukmronlii boshlanishi.

3. Fors tarixi bulimiga Har-xil afsonalar bilan tanishadi.

4. Fors - Elam va Fors Midiya munosibatlari keskinlashuvini

Birinchi asosiy sivol bayoi:

Ossur manbalarida Forslar asosan IX asrda Urmiya qulining Janubiy-Garbg y kismida joylashgan. Porsu viloyatida mustaxkam joylashganlar. Taxminan IX-XII asrlarda Forslarda janubga singib ya'ni Elam o`lkasiga singib bordilar va shu tarika Fors so`zi shu ma'noda ishlatiladi. Manbalarda aytilishicha VIII asrlarda Forslarnish bir kiem qabila-lari uyushmasi Axmoniy urug`idan kelib chikkan bir bir guruxlari xozirgi Eron xududiniig janubiy-sharkiy kismida joylashgan eski Elam xududnga kelib urnashdidar va o`z xududlarini kengaytirib bordilar. Lekin Elam o`lkasinish katta bir kismi Ossurlar qulida edi. Fors podsholaridan bo`lgan Kumbaz Midiya bilan munosabatlarni yaxshilaydi. Ayniqsa midiya podshosi Astiog bilan ommaniy yakinlikdan sung, garixchi Gerodotning takidlashicha oilada tugilgan farzandga Lir nomini berishadi va Astiogni taklifi bilan Forsga yuboriladi, yoshgina Lir II dastlab o`ziga Posorgrad shaxrini poytaxt qilib tayinlaydi. Va dastlabki yurishlarini boshlab yuborib 550 yili Midiyaliklar poytaxti Ekbatanni qulga kiritib va keyingi yurishni Elam o`lkasiga karatib uni noytaxti So`zani 549 yili egallaydi.

Forslar) sh keymgi yurishi Kichik Osiyoning ko`p joylarini egallab turgan Midiya davlatiga urush Harakachiga tayyorgarlik qurdi. Forslar 539 yili Misrgacha bo`lgan xududlarni egalladi. Xullas, Kirni orzusi Misrni egallash edi. ammo bun;hn oldin kuchmanchn massagetlarni tinchlatishi kerak edi. Shu orada 530 yili Kir 11 vafot etib uning ugli Kumbaz 11 Misrga urushga tayyorgarlik qurdi.

Nazorat topshirnlari:

1. Midiya davlatini poytaxtini aniklang.

A) Akropol

V) So`za

S) Nineviya

D) Ekbatan

E) Galis

2. Kir 11 bilan Lidiya podshosi Krez o`rtasidagi jangning joyinn aniklang.

A) Porfiyada

V) Gretsiya o`lkasida

S) Galis daryosi buyida

D) Armanistonda

E) Old Osiyoda

Ikkinchi asosiy savol.

Xalq ko`zgonlonlari.

Uqituvchini maqsadi:

Fors pod1.iolarining zulmi tufayli yuz bergan ko`zgonlarinish moxiyatinn ochib bering.

Indentiv o`quv maqsadlari:

1. Forslarga karshi xalq ko`zgonlari boshlanish sabablarini biladi.
2. Xalq ko`zgonlarining xulosalari bilan tanishadi.
3. Xalq ko`zlononining shavkatsiz bostirilishi sabablarini tushunadi.

2 - asosiy savolning bayoni:

Erondagi siyosiy vaziyat hamda davlat tushuntirish tutrisida Har-xil ma'lumotlar mavjud. Bexistunda yozilishicha Bardi pomp bilan faoliyat ko`rsatgan xolatlar Vavilonda ko`zgon kutarib podsholik taxtiga utirganligi to`g`risida maktablarda ma'lumot mavjud. 522 yilning 29 sentyabirida Bordi nomi bilan ish yuritgan Gaumata uldirildi. Fors podshosi etib Daro - I taxtga keldi. Shundan so`ng Ferxda va uning tarkibidagi joylarda xalq ko`zgonlari bo`lib o`tdi. Bu ko`zgonlar shavkatsizlik bilan bostirildi. Kumbaz davri yana takidlandi va uning galabasi ko`zgonchilarda birlik bo`lingan jonligi tushib olish zarur. Daro yurishlari xalqni ogir axvolga soldi. Hamda ko`plar asir tushganlar hamda moxir usta Eronga olib kelindi, hamlya ularni mehnatndan muvafakiyatsizlarcha foydalanganligi muxim manba xisoblashan. Bexis gund eskn Fors, Elam va Akkad tilida bitilgan manbada mavjud.

Nazorat topshiriqlari:

1. Doro I ning kushinlari kaysi yili Armanistonki ega^chladi.

A) 621 i il.

V) 521 yil.

S) 721 yil

D) 321 yil

B) 421 yil

2. Doro I iing otasi Vishtospa kaysi erlardagi ko`zgonlarni bostirishda ugli yordam berdi.

A) Elamdagi

V) Midiyadagi

S) Parfiyadagi

D) Baktriyadagi

E) Ossuriyadagi

Uchinchi si vol:

Daro 1 ning isloxatlari.

Uqituvchini maqsadi:

Ijtimoiy-iktisodiy va siyosiy ahamiyatlarini yoritib berishidan iborat.

Indentiv o`quv maqsadlari:

1. Doro 1 isloxatlarining maqsadini tushunib etadi.
2. Isloxatn^ng ma'muriy ahamiyatini anglab etadi.
3. Islsxa'gdagi solik sistemasiga oid jixatlari tushunib etadi.

Uchinchi savolii bayoni:

Doro 1 tushuni'6 etdiki, 522-521 yillar oraligida bo`lib o`tgan ko`zgonlar vaktidagi Harakatlar va qurilgan tadbirlar shu narsadan darak berdiki, xokimyat mustaxkam emasligi shuningdek isloxotlar zarurligini Doro 1 anglab etdi. Hamda muxim ma'muriy moliyaviy isloxotlar o`tkazishni rejalashtirdi. 519 yillarga kelib viloyatlar boshqaruvini kayta to`zish va tashkil kilishga kiritildi. Natijada davlatni ma'muriy okruglarga bo`lib chiqdi.

Doro 1 davriga kelib maxalliy xalqlardan tayinlanadigan bo`ldi. Ammo Kir va Kumbiz davrlarida satraplar armiya va Fuqarolik ishlarini birgalikda olib borar

edilar. Doro 1 davriga kelib fakat fukarolik ishlari ularni qulida koldi. Pekin aytib o`tish lozimki bu boshqaruv rejimi Doro 1 dan sung to`liq asos kilingan emas. Doro 1 davrida konunlar, sud ishlari, maxkama boshqaruvi muxim ahamiyat kasb etdi.

Nazorat topshiriqlari:

1. DoroI kaysi yili pul isloxati o`tkazdi.

A) 617 y.

V) 517 y.

S) 519 y.

D)417y.

E)317y.

2. Kaysi yili Forslar Xindistonni shimoliy-garbiy kismini bosib oldi.

A)612 i.

V)613 i.

S) 517 i.

D)429 i.

E)611 i.

Turtinchi savol:

Grek-Fors urushlari.

O`qituvchini maqsadi:

Grek - Fors urushining yuzaga kelishi sabablari hamda urush Harakatlari tuliq kurib chikish rejalashtirildi.

Indetiv o`quv maqsadlari:

1. Forslarning Kichnk Osiyoga joylashish sabablarini talaba tushuntirib etadi.

2. Grek-Fors urushi sabablarini talaba anglab etadi.

3. Grek - Fors urushidagi muxim janglarni tashkil kila oladi.

Turtinchi savolni bayoni:

Grek-Fors urushini boshlanishiga bosh sabablaridan biri Kichik Osiyoda grek shaHarlari Fors tarkibida bo`lib 500 yili Miletida ko`zgonlon kutarishidan boshlandi va Mipeyliklar Bolkon yarmi orasi greklarini yordam chakirishdan boshlandi, ammo greklarni to`liq xolda bulgina birgina Erstriya axolisini yordamini xisobga olmasa. Axmoniylar kuch tuplab 498 yili Efes shaxri yakinida greklarga zarba berdi va Miletliklarga Bolkon yarim oroli greklarni yordam chakirishdan boshlandi. Ammo greklarni to`liq xolda bulmadi. birgina Eristriya axolisini yordami xisobga olmasa yakinida Greklarga zarba berdi va greklar kichik Osiyoni gark etishdan, Tilet shaxri oxirigacha vayron etildi va xulki qul kilindi. 493 yilda shundan sush Doro 1 Gretsianing bolkon kismiga hujum uyushtirish rejasini tuadi, chunki bu davrda Bolkon yarim axoliey xalqi mustaqil palislardan aborot xolda edi. demak Forslar fikricha greklarni bosib olish uncha ogir bulmaydi. Sababi o`z davrini kurol kuchi hamda yakuniy tayyor flotga ega .janliklarini xisobga olib greklar kuchiga to`g`ri baxo berishmaydi. Natijada Fors dastlabki 490 yilgi marofon jangida maglub bo`ldilar, keyingi shans Harakatlari 486 yili Forslarni o`zida bo`ldi. Chunki xalq ko`zgonlonlari boshlandi, Doro 1ning siyosatiga karshi bu kurashni Kserks 484 yilgi bostirishga erishdi. Kserksni greklar bilan keyingi Jang Harakati Bolkon Gretsiyada bo`lib Solomin buxtasida Kserks maglub bo`lib Kichik Osiyoga kaytdi. Uning kuyovi Mardoniy esa 479 yili kishnn Fessaliyada o`tkazib yangi jang xakatlarini boshlashi kerak edi. Grek-Fors tuknashuvlarining eng kuchlisi 479 yili Plateya buyida bo`lib Forslarii Kichik Osiyodan kuvib chikish uchun zamin tayyorlanganligi yuzaga chiqdi.

Turtiichi savol yuzasidan nazorag topshiriqlari:

1. Kserks Vavilonii kachon qulga kiritdi.

L) 490 i.

V) 421 i.

S) 491 i.

D)426y. .

E) 434 i.

2. Marofon jangi to`g`risida kaysi grek tarixchisini ma'lumoti mavjud.

A) Kserks.

V) Nabonit.

S) K.Ruf.

D) Geradot.

E) Plutorx.

3. Forslar Milet shaxrini kachon egallaydi.

A) 340.

V) 494.

S) 391.

D) 341.

B) 498.

5- asosiy savollar

Fors danlatining ijtimoiy Iqtisodiy axvoli.

Uqituvchini maqsadi:

Fors davlatining iktisodiy-ijtimoiy xayotidagi muxim soha hamda tarakkiyotni aniklash.

Indentiv o`quv maqsadlari:

1. Fors xukmron doiralarini bosib olingan erlar xisobiga boyishi talabga tushupib etadi.
2. Ishora Harakatlarining Forsdagi tartib koidalarini talabi anglab etadi.
3. Forslarni iktisodiy tarakkiyotida muxim rol uynagan muxim inshoatlarni talaba tushunib oladi (Irigatsiya ishora, pul muomasi. savdo yullari)

Beshinchi savol bayoni:

Forslarni iktisodiy va ijtimoiy tarakkiyotida qishloq xujaligi muxim rol uynashini dastlab bilib olishimiz kerak, chunki fors va ^ncha karashli o`lkalar ekinlari 1uri ka stishtirishi buyicha tajribalarini tarixdan ma'lum.

Yaigi bosib oliigan erlar xisobiga u erdagi tartiblar to`g`risida ma'lumotlar saklanib kolgan, jumladan Misrdagi Eron satrapi boshligi va boshqa satraplarni boshqaruv sistemasi haqida ma'lumot mavjud. Aramishning xujaligidagi chorva mollari ishchi kuchlari to`grisida barcha ma'lumotlar mavjud. Bunday ma'lumotlarni Vavilon o`lkasidagi satrapliklarda Vavilon o`lkasida joylashgan Nippur shaxrida yashagan Murash ismli xo`jalik raxbari podsho erlarini boshqaruvchi bo`lib xizmat qiladigai shaxsga murojaat qiladi. Janubiy Vavilondan bir kancha kanal erlarni 3-yilga ishorachi surab murojat qilganligi to`g`risida kizikarli ma'lumotlar bor.

Umumai Fors O`rta Osiyoda Suriyada va boshqa joylarda ko`plab kanallar suv resursl;rg. urmonlar va boyliklarga ega bo`lishgan.Forslar VI asrdan boshlab muxim savdo yo`llarini qo`lga kiritishi hamda ko`plab savdo karvon yullarini nazorag kilib ko`plab fonda olishdi. Masalan Doro 1- 548 yili Nip bilai suv kanalini boglovchi 81km kanal kazigan. Tabbii boylik ko`p turlari Fors xukmronlari uchun xizmat kilishni ma'lum. Forsni kudrati hamda chiroyli ishorali sabablari kuchalari shaHarllri bo`lishida Forslyar va ularni tarkibida bo`lgan xalqlarni ogir mehnati, maxsuli ekanligini anglash zarur. Masalan. birgina Persanal shaxrini ko`rishda 4000 ming odam kariyib 50 yil davomida saroy kurulishi davom etkazilgan. Ko`rinib turibdiki, darslar tarakkiyoti eng rshyujlangan darajaga etgan jon.

Nazorat topshir1,'klari:

1. Daryolar kaysn ynli Kizil dengizga chikildi. A) 613 ynl. V)518 yil. S)611 yil. D) 620 yil. E) 621 yil.
2. Forslarga qanday yirik savdo va mamuriy shaHarlari borligini aniklash .
3. Kir kaysi yili podsho bo`lib saylandi.
A) 558.
V) 560.
S) 561.
D) 549.
E) 551.
4. Kir kichik Osiyoda kaysi shaHarni bosib oldi.
A) Ekbatani.
V) Milotni.
S) Serdini
D) Elamni.
E) Talisni.
5. qulbiz kachon Misr zabt etdi.
A) 526 i.
V)525 i.
S)564 i.

D)541 i.

E)586 i.

6. Doro 1 G`korni ettan pul oirligini nomini ko`rsating.

A) solid.

V)dirham.

S) darik.

D) miskol.

E)xirochi.

7. Fors-greklarni o`rtasidagi Granik daryosi buyidagi jang kachon bo`ldi.

A) 331.

V) 334.

S) 338.

D) 349.

E) 421.

Foydalailgan yadabiyoglar.

1. ИцорІя древного Восюка КызІщІна V.E. M.-1988 God. Struve V. ИцорІя ДреВнего Воцока 2. M.-1949 God. Reder.D.T. ИцорІя ДреВнего Mira M.-1985 God.

14-mavzu: Qadimgi Arabiston.

(2 soat ma'ruza)

Asosin savollar:

1. Manbashunoslik.

2. Janubiy Arabistonda Qadimgi ilk davlatlarni paydo bo`lishi.

Mavzuga oid tayanch tushuncha va iboralar:

Rub-el-xali manzilgoxi, Gaza Ashdod Magan, Strabon, saboylar, Kashabonidar, Diodor ma'lumotlari. Kataban, Yamam qabilalari.

MAQSAD: Arabiston yarim orolida joylashgan ushbu davlat tarixini va vi ey!;

ko`shni davlatlar ijtimoiy-iktisodiy munosabatlarini yuzaga kelishiga oid manbalarni taxlil etib chikish.

Identiv o`quv MAQSADlari:

1. Arabiston Osiyo o`lkasidagi o`lkan davlatligini biladi.

2. Sobey podsholigi davrini biladi.

3. Ilk quldorlik davlati barpo etilganligini tushunib etadi.

Mavzuda ko`rib chiqiladigan muammolar:

Arab dunyosi tarixini Arabiston xalqlari tarixini yaqindan o`rganish evaziga zaruriy xulosa va takliflarni keltirishga hizmat qilishini o`ganish maqsad qilib qo`yilgan.

1-savol byoni:

Arabiston yarim orolining ushbu Osiyo o`lkasida eng yiriklaridan hisoblanadi. Arabiston o`lkasining katta kismini kumliklar egallagan bo`lib, shulardan eng kattasi Rub-el Xali hisoblanadi. Suv zaxirasi asosan Kizil dengizga kuuiladigan o`zan.shr mavjud. Shunitsgdek arabistonda suvni kerakli joylarda saklashga xrakat qiladilar. Arabiston juda kimmatli usimliklar va mevalar etishtiriladigan mintaka hisoblanadi. Jumladan bu erda Ladon, mirra, Balzam, Oloe, Shafron va shu kabi usimliklar tibbiyot va kasallik sohasida juda ashyolar xisoblanish bejiz emas, Arabiston muxim savdo yulida joylashgan o`lka xisoblanib. Kizil dengizdan tortib yu o`rta er dengizi kirgoklariga bo`lgan erlar bilan savdo kilingan muntazam.

Kuruklikdagi yullarni axhamiyati cheksiz ekannni ta'kid.k-G utmokchimiz.Arabistonda dastlabki odamlarni joylashuvi taxminan paleolitdan hamda X-g` mipg yiloliklar ya'ni mezolit va neolit manzilgoxlari deyarli ko`prok uchraydi.Lskin GU-Sh ming yilliklarda Arabistondagi xalqlar to`g`risida to`g`ri ma'lumstni o`zi yo`q fakat shumerlarni xujjatlarida 41akatgina Magon va

Melukk;) o'lkalarn to'g'risida ma'lumotlar mavjud chunki ular Ikkidaryo oraligi bilan taxmichan III ming yillikni ikki yarmida orkada bo'lishgan.

Ikki ming yillikkka kelib arabiston yarim orolining dlanubiy garbida bir kancha (sobeylar, mineylar, Ketabontslar) qabilalar itti^eoki paydo bo'ldi. U.char asosan semit tip dialsktikasida so'zlashuvchi xalqlar edi. Arabiston xalqlari tarixini 4 ta turga bo'lib o'rganish mumkin. 1. Epigrafik, ashyoviy xujjatlar, yozma xujjatlar va boshqa kzdimgi shark xalqlari antik dunyo avtorlarining ma'lumotlaridir. 5 mingdan ortik janubiy Arabiston yozuvlari toshga yozilgan. Bronzaga, sopolga demak, garkibpgg; karab ikki toifaga bo'linadi. 1- davlat xujjalari. 2- xususiy tarkibdagi xujjatlar kurilish savdo-sotik, karzlar to'lash haqida.

Yuqoridagi xujjatlarni ko'p kismi janubiy Arabistondan bir kismi Shimoliy va Markaziy Arabistondan topildi. Bundan tashkari topilgan xujjatlarsh' bir kismi yarim oroldan tashkarida, ya'ni Misrdan, Mesopotamiyadan. Dimos orolidan. Falastindan, Efiopiyadan mumkin bu xujjatlar Janubiy Arabistondan bor^an savdogarlar yoki kuchib borganlar tomonidan olib borilgan bo'lish mumkin. Lekin Janubin Arabiston yozuvi haqida ko'p mo'zokargo`ar bulmokda masalan ayrim olimlar arablarni kadiImgi yozuvi 2-1ming yillikda bo'lishi mumkin desa, boshqalari esa 8 asrga boglaydilar. Ayrimlar esa bu davrni 5 asr olib takaydilar. Shunga karamasdan epigrafikxujjatlar arablar yozuvini aniklashga muxim manba bo'lib xizmat qiladi.

Morib tugonida katabona davlatini poytaxti Timna ochildi. 9-8 asrlarga oid bunda yirpk Exrom koldiklari imoratlar san'at koldiklari, arxitektura inshootlari. Nabatey podsholigining poytaxti Petroda ham topildi. Arablar va Arabisiyun to'g'risida kiskacha ma'lumotlar saklanib kolgan xujjatlarda Qadimgi Sharkdagi Bibliya Ossur yilnomalari yangi vavilon va Fors podsholarining yozma manbalarida antik dunyo tarixchilari Qadimgi dunyo tarixiga oid ya'ni Qadimgi Arabiston to'g'risida Gerododning tarix, Feofrostaning "O'sish tarixi". Diodorning "tarixiy kutubxona", Strabonning "Geografiya" asarlari muxim manbabo'lib xizmat qiladi.

Bundan tashkari Forslar, greklar. rimliklar. kizil dengiz, fors ko'rfazi hamda Xindistongacha yullarga chikishga Harakat qilganlar. Xozirgi vaktida Arabiston to'g'risida 19-20 asrlardan boshlab o'rganishga kirishildi hamda Janubiy Arabistondagi Sobi degan yirik davlat tarixiga oid manbalarni topishdi.

Nazorat topshiriqlari:

1.Yarim orolning kamei kismini Arabiston cho'llari deb atashadi?

A. Butun Arabistonni.

V. Shimoliy kismnni

S. Janubiy kismini.

D. Shimoliy kismini.

E. Garbiy kismini.

2. Sobey podsholigi kozir kaysi davlatga tegishli o'lka?

A. Arabiston.

V. Eron.

S. ummon.

D. BAA.

E. Yaman.

3. Nineviyadan chikkan karvon nuli kaysi o'lkalar bo'ylab utadi?

A. Falastin orkali.

V. Efioiya orkali.

S. Suriya orqali.

D. Elam orqali.

E. Fors orqali.

2-asosiy savol:

Janubiy arabistom davlatlarini ilk davlatlarini paydo bo'lishi.

MAQSAD: Xozirgi yaman davlati territoriyasida umuman Lrabnston yarim orolida yuzaga kelgan davlatlarni tarixini ko'rsatib o'tishdan iborat.

Identiv o'quv maqsadlari:

1. Qadimgi yaman davlatlarini yuzaga kelish tarixini biladi.

2. Arabiston yarim oroli qabilalarining asosiy mehnat turlarini tushuiadi.

3. Bir ming yillikda janubiy Arabiston sababalarini biladi.

iktisodiyotidagi «uchli inkirozlarning

2-savol bayoni:

Arab xalqlarida Qadimdan urug` qabilachilik sistemasi kuchli bo`lib ularni ayrimlarini qabila i'p'ifoki knyazlik shaklidagi uyushmalar deb atash mumkin. Arablar asta-sekin o`z Harbmy uyushmalarini to`za boshladilar. Ularni asosiy jang texnikasi !g`ya xisoblangan bo`lib, jang kuroli esa, kamon xisoblangan. Arablarda mustaxkam davlat yuzaga kelmasdan oldin 9-7 asrlarda Ossuriya davlati kuchli davlat xisoblanib, sharkni O`rta Er dengiziga yurishlar qilib turishgan. Ossurlar bilan arablar o`rtasidagi dastlabki tuknashuv 853 yil Kor-kar buyida bo`lib o`tgan, ushanda Ossur podshosi Salomansar III arablarni engdi. Asarxaddon podsholik qilgan paytda arablar Ossurlarni Misrga o`tishi uchun eng muxim tuganok edi. Shunga karamasdan Ossur podshosi Ashshurbanapal 671 yili bunga erishib Misrga yurishi tu<sup>1</sup>land!1. 525 yili fors podshosi Kumbiz ham arablar yurtidan utib misr1a hujum kilish uchun rozilik oldi. Bu to`g`risida fors xatto podsho Doro 1 yozuvlari.ta ma'lumotlar mavjud. Endi dastlabki ilk arab davlatlarini yuzaga kelishi to`g`risida gapiradigan bo`lsak Qadimgi Yaman sivilizatsiyasining ilk markazlaridan dastlabkisi bu Moin bo`lib, keyingisi Saba, janubda Kataban, Assuan hamda Sharkda poita; 'g Shobva bo`lgan Xadramaut davlatlari xisoblanardi. Yuqorida kayd etilgan davlatlar 9-8 asrlarda paydo bo`lgan. 6-5 asrlarda esa, Moin, Katabon, Asuan, Xadramaut va Sab davlatlari o`zaro kurash olib borganlar. Yirik davlat to`zish MAQSADida ma'lumotlarga kura Saba bilan katabon va Xadramaut birlashib Asuanga karshi kurash olib borganlar 3-1 asrlarda Janubiy Arabiston davlatlari orasida eng kuchlisi Katabon xisoblangan. lekin Iasrga kelib bu davlat parchalanib, uning xududi Saba va Xadramaut davlatlari tomonidan bo`lib olingan.

1 ming yillikning eng kuchli davlatlaridan biri Saba podsholigi hisoblanadi. Uning erlari Kizil dengizdan tortib to Markaziy Arabistondan xind okeanigachya bo`lgan erlar kirar edi. 2 asrning oxirida yana bir arab davlati Xidyarit podsholmgi kuchaydi. Uning podshosi Zafar shaxri xisoblangan. Unga vakt utib katabona kiritildi, Asrimianing 4 asriga kelib, bu davlat butun Janubiy Arabistonda o`z xukmronlippsh urnatdi.

Nazorit tonshiriklari:

1. Kachon janubiy Arabistonda qabilachilik ittifoki yuzaga keldi? A. Ming yillikda V. 2 min g yillikda. S. 2 ming yillikning o`rtalarida. D. 3 ming pillikda.
Arablarda Eponim so`zining ma'nosi?

A. Podsho.

V. Askar.

S. Ruxoniy.

D. Solik turi.

2 Ming yillikdagi janubiy Arabistonning bosh xudosi kim edi?

A. Zevs.

V. An.

S. Paseidon.

D. Astar.

E. Tesup

Fondalanilgan adabiyotlar:

1. IcropIя drevnogo Vostoka Kizishina V.I. M.-1988 God.

2. Struve V. Istoriya DpeVhero Vostoka M.-1949 God.

3. Reder.D.T.Istoriya Drevnogo Mira M.-1985 God.

MUNDARIJA:

1-mavzu: Qadimgi Misr podsholgi..... 2

2-mavzu: O`rta va Yangi podsholik darida -mavzu :Misr..4

3-mavzu: K.adimgi Misr madaniyati.....9

4-mavzu: K.adimgi Mesopatamiya (Shummer va Akkad -podsholigi). 10

5-mavzu: Qadimgi	Urartu.....	14
6-mavzu: Qadimgi Ossuriya.....		18
7-mavzu: Qadimgi Xitoy.....		21
8-mavzu: Qadimgi Xetg.....		25
9-mavzu: Qadimgi Elam gyudsholigi.....		28
10-mavzu: Qadimgi Xindiston.....		30
11-mavzu: Qadimgi Midiya podsholigi.....		34
12-mavzu: Qadimgi Metanni va Lidiya podsholigi.....		36
13-mavzu: Qadimgi Fors podsholigi.....		38
14-mavzu: Qadimgi Arabiston.....		43

«Qadimgi lune garixi» fanidan daryo soatlarining gaksimlapishn. 1 -kurs kundo`zgi bulim учун.

№	Mavzular	Ma'ruza mantlari	Amaliy mashg`ulot	Mustaqil ta'lim soatlari
1	Qadimgi Misr podsholigi	2		
2	O`rta va Yangi podsholik davrida Misr	2		
3	Qadimgi Misr madaniyati	2		
4	Qadimgi Mesopotamiva (Shumer-Akkad)	4		
5	Qadimgi Urartu	4		
6	Qadimgi Ossuriya	2		
7	Qadimgi Xitoy	4		
8	Qadimgi Xett	2		
9	Qadimgi Elam podsholigi	2		
10	Qadimgi Xindiston	4		
11	Qadimgi Midiya podsholigi	1		
12	Qadimgi Mitanni va Lidiya	4		
13	Qadimgi Fors podsholigi	4		
14	Qadimgi Arabiston	2		
15	JAMI:	40 Soat		